

FINAL REPORT

of the

International Commission on the Holocaust in Romania

Presented to Romanian President Ion Iliescu

November 11, 2004
Bucharest, Romania

NOTE: The English text of this Report is currently in preparation for publication.

**FUNDALUL ȘI PRECURSORII HOLOCAUSTULUI.
RĂDĂCINI ALE ANTISEMITISMULUI ROMÂNESC
ANTISEMITISMUL LIGII APĂRĂRII NAȚIONAL CREȘTINE ȘI AL GĂRZII DE FIER
POLITICILE ANTISEMITE ALE GUVERNULUI GOGA ȘI ALE DICTATURII REGALE**

Rădăcinile antisemitismului românesc

Rădăcinile antisemitismului românesc se împletesc cu originile statului român modern și cu apariția bogatei tradiții culturale naționale care a însoțit unirea principatelor, independența și crearea României Mari. Antisemitismul care s-a manifestat în România între cele două războaie mondiale a crescut direct din semințele sădite în evenimentele majore ale dezvoltării țării începută la jumătatea secolului al XIX-lea. Din motive care puteau diferi de la o persoană la alta sau de la un grup la altul, în viața politică, culturală și spirituală a societății românești au existat, în forme variate și cu diverse intensități, puternice curente antisemite. Acestea au fost prezente în cea mai mare parte a secolului care a precedat ascensiunea la puterea a Partidului Național Creștin în 1937, instalarea dictaturii regale în 1938 și a statului național-legionar condus de Ion Antonescu în 1940 - cu alte cuvinte, a secolului care a culminat cu Holocaustul.

Acțiunile antisemite ale acestor guverne succesive s-au inspirat din temele antisemite care pătrunseseră în lexiconul românesc de idei cu mult înainte de anii 1930 și de creșterea influenței și a puterii naziste în Germania. În timp ce fiecare dintre aceste trei guverne a amestecat în mod oarecum diferit elementele esențiale ale unor concepte antisemite răspândite – accentuând mai mult sau mai puțin anumite teme, poate adăugând unor concepte locale noțiuni adaptate din exprimarea antisemită ne-românească și propunând uneori mai multă, alteori mai puțină violență pentru îndeplinirea scopurilor lor - toate aceste guverne au reprezentat o continuitate esențială cu ideile antisemite românești care își aveau originea în perioada de dinaintea primului război mondial. Este adevărat că politicienii cu vederi antisemite radicale au căpătat o mai mare legitimare în ochii publicului după venirea la putere a lui Hitler în Germania. Dar ceea ce a fost nou sub Partidul Național Creștin, în timpul dictaturii regale și mai ales când puterea a fost luată de Garda de Fier și de Antonescu, nu a fost natura antisemitismului pe care ei l-au adoptat, ci faptul că antisemitismul a trecut din registrul expresiilor verbale și al izbucnirilor ocazionale de violență, în cel al politicii guvernamentale și al acțiunii de stat.

Politicile antisemite ale guvernului Partidului Național-Creștin, ale dictaturii regale și ale statului național-legionar au pregătit terenul pentru evenimentele mult mai grave care aveau să se întâmple în timpul războiului sub regimul Ion Antonescu. Acesta din urmă a dorit să elimine evreii din România prin *românizare* (deposedarea evreilor de bunurile și de mijloacele lor de existență), deportare și, în fine, prin ucidere. Această schimbare a fost sprijinită – sau cel puțin acceptată – de majoritatea elitei politice, culturale și religioase. Și nici acest lucru nu e de mirare. Chiar și această modificare a politicii s-a făcut în cadrul unei continuități fundamentale cu ideile care fuseseră parte integrantă din discursul politic, intelectual și spiritual al luptei din secolul XIX pentru crearea unui stat românesc independent, pe care Antonescu și acoliții săi doreau să-l restabilească.

Comunitatea evreiască în timpul României Mari

Comunitatea evreiască din timpul României Mari era diversă și numeroasă, cu rădăcini în istoriile și civilizațiile Regatului, Austriei habsburgice, Ungariei de dinaintea primului război mondial și ale Imperiului țarist. Conform recensământului național din 1930, în România existau 756.930 de evrei, adică un procent de 4,2 din populația totală, cifră care fără îndoială a crescut în deceniul care a urmat. Evreii constituiau 13,6 la sută dintr-o populație urbană de aproximativ 3.632.000 de locuitori, și doar 1,6 la sută din populația rurală ce număra 14.421.000 de locuitori. Peste două treimi din evreii români locuiau în orașe și mai puțin de o treime în localități rurale. Populația evreiască nu era răspândită în mod egal în toată țara, după cum arată următorul tabel:

Evreii ca procent de populație, după provincii și arii urbane / rurale, 1930¹

	Populație		Evrei % din total	Evrei % din total arie urbană	Evrei % din total arie rurală
	Total	Evrei			
România	18,057,028	756,930	4.0	13.6	1.6
Oltenia	1,513,175	3,523	0.2	1.6	<0.1
Muntenia	4,029,008	94,216	2.1	7.8	<0.1
Dobrogea	815,475	4,031	0.5	1.8	<0.1
Moldova	2,433,596	162,268	6.5	23.1	1.2
Basarabia	2,864,402	206,958	7.2	26.8	4.3
Bucovina	853,009	93,101	10.8	30.0	3.9
Transilvania	3,217,988	81,503	2.4	8.6	1.3
Banat	939,958	14,043	1.2	5.8	0.2
Crișana.- Maramureș.	1,390,417	97,287	6.4	16.7	3.8

¹ Vezi Institutul Central de Statistică, *Recensământul General al Populației României din 29 Decembrie 1930*, 10 vol., (București, 1938-1040), vol. IX, pp. 440-443. Pentru o prezentare concisă ale statisticilor, vezi Sabin Manuilă și D.C.Georgescu, *Populația României* (Editura Institutului Central de Statistică, București, 1938).

Chiar dacă împărtășea multe interese și preocupări comune în noul stat, populația evreiască era compusă din câteva comunități distincte, diferențiate prin istoria politică a regiunii în care trăiau, prin gradul de asimilare în limba și cultura română, gradul de vizibilitate al apartenenței lor la tradiția evreiască și practica religioasă, și prin alți factori. Din păcate, efectiv fiecare segment al populației evreiești din România era privit ca dușman de către elitele românești care s-au succedat în perioada 1918 -'20, când toți românii au fost aduși sub autoritatea unui stat unitar pentru prima dată în era modernă.

Evreii din Regat, asimilați mai mult în Valahia și mai puțin în Moldova, erau percepuți nefavorabil pentru toate motivele – politice, economice, culturale și religioase care au susținut creșterea antisemitismului românesc în deceniile care au precedat războiul cel mare, dar și pentru că ajutorul străin în lupta lor pentru obținerea cetățeniei a dus la răspândirea sentimentului că evreii, cu ajutorul puterilor din afara țării, ar căuta să limiteze suveranitatea statului român. Evreii din Transilvania și din Crișana-Maramureș, a căror majoritatea vorbea atât limba maghiară cât și idiș, erau văzuți ca „străini” nu doar fiindcă nu erau creștini dar și pentru că identitatea culturală și lealitatea lor politică față de Austro-Ungaria de după 1867 erau îndreptate în mod evident spre majoritatea maghiară din Ungaria. Reprezentând 5% din populația Ungariei, evreii au fost socotiți ca “unguri” la recensământul de identitate culturală de dinainte de război, permițând astfel ungarilor să se declare majoritari în acest stat. Evreii erau percepuți de către români ca fiind de acord, sau potențial de acord, cu pretențiile revizioniste maghiare. Cei din Bucovina, îndreptați spre cultura germanilor din monarhia habsburgică sau vorbind idiș, erau de asemenea stigmatizați de către români ca “străini” care trăiseră bine într-o regiune a Moldovei istorice ruptă de habsburgi în 1775 și înapoiată României abia în 1918. În sfârșit, evreii din Basarabia – numeroși, vorbitori în principal de idiș și rusă, prezenți mai ales în localități rurale decât în alte regiuni ale țării - au servit ca model pentru stereotipul evreului străin, împotriva căruia antisemiții din Regat se agitaseră timp de decenii.

În această atmosferă nu surprinde faptul că antisemitismul era monedă comună în noul stat român lărgit, creat imediat după primul război mondial. Acest antisemitism se manifesta în trei forme – politic, cultural/intelectual și popular.

Precursori antisemiți

Într-un discurs parlamentar ținut în calitate de șef al Partidului Național Creștin în 1935 și publicat ulterior ca pamflet intitulat *România a românilor*, Octavian Goga, poet și

lider spiritual al luptei românilor transilvăneni pentru drepturi politice înainte de primul război mondial, renege presa românească

...fiindcă nu este făcută de români. Oamenii care n-au loturi în cimitirele românești cred că pot să îndrume sufletul, impulsul material al gândirii noastre, își închipuie că orice manifestare morală a noastră e patrimoniul lor, se ating de aceasta cu mâinile lor murdare, fac din rotativele lor pur și simplu un mijloc de dărăpănare morală a societății românești.

Atacul său asupra evreilor a fost primit cu entuziasm de membrii Partidului Național Creștin din Camera Deputaților. Goga, care trei ani mai târziu, ca prim-ministru, va iniția decrete-legi ce vor răpi cetățenia și alte drepturi a zeci de mii de evrei, nu era mulțumit. El vroia să lege această poziție a partidului său de “cele mai nobile spirite” ale tradiției românești. Mai departe în același discurs, citând țărănimea ca fondatoare a “rasei” românești, el adăuga:

Aș putea să zic că înainte de război, cu zeci de ani, toată ideologia românească s-a plasat pe acest teren: avem de constituit un stat național. Cine reprezintă rasa? Țăranii... [A]cest sentiment nu este un monopol de gândire; este rezultanta tuturor fibrelor de gândire intelectuală dinainte de război.

În acest punct Goga a fost întrerupt de Pamfil Șeicaru, editor al ziarului *Curentul* care desigur înțelegea sloganurile naționale și starea de spirit a momentului, el strigând cu voce tare: “Începând cu Eminescu, de la 1876”. Atunci un parlamentar al Partidului Național Liberal a intervenit adăugând “Kogălniceanu”. Și Goga a conchis:

...aș putea să spun, în mod normal, că tot veacul al XIX-lea este o înșiruire de cugetare logică în acest sens².

² Toate citatele sunt din Octavian Goga, *România a Românilor* (Sibiu, Tipografia Săteanului, 1936).

Era evident că nu doar Goga identifica antecedentele antisemitismului românesc în patrimoniul intelectual, cultural și politic al țării. Există un sens general, manifestat în mod deosebit în acea zi în Parlament, care năzuia la o rasă bazată exclusiv pe acea *România a românilor*, parte a unei moșteniri naționale venită de la fondatorii României moderne și a culturii sale. Goga și-a încheiat discursul printr-o chemare la recunoașterea instinctului “diferențierii de rasă” și al “diferențierii de religie”, și cu recunoașterea faptului că “entitatea organică” a poporului român și a sufletului românesc nu poate absorbi străini, ea [entitatea] fiind pe nedrept asaltată de o invazie de “străini” – denumirea dată de Goga evreilor.

Era aceasta cu adevărat moștenirea României Mari? Sunt suficiente exemple din sferele politice, culturale și religioase care pot fi citate pentru a sprijini ideea că antisemitismul trebuie tratat ca parte integrală a întregii istorii a României.

Una din problemele care au stârnit, de la jumătatea secolului XIX până spre mijlocul secolului următor, o enormă izbucnire de sentimente antisemite de toate nuanțele, a fost cea a statutului juridic al evreilor în România. Conducerea revoluțiilor de la 1848 din Valahia și Moldova se pronunțase pentru emanciparea evreilor și acordarea egalității politice³. După ce revoluțiile au fost înăbușite și statutul principatelor a devenit subiect de negocieri diplomatice între Puterile europene, îmbunătățirea statutului juridic al evreilor a devenit o problemă de interes internațional. Întrucât principatele nu au luat nici o măsură pentru îmbunătățirea statutului evreilor sub tutela europeană de după războiul din Crimeea, Marile Puteri au început să insiste asupra acestei probleme, la început mai ușor, apoi din ce în ce mai insistent, pe măsură ce principatele doreau mai întâi unificarea lor și apoi independența. Această presiune externă a provocat multe resentimente elitei românești în dorința ei de stabilire a autodeterminării și suveranității României, și a readus în mintea multora întrebări care persistau și un secol mai târziu, despre loialitatea și motivațiile evreilor români care căutau să obțină cetățenie și drepturi egale în cadrul statului român.

Astfel, în timpul Convenției de la Paris (19 august, 1858), care a stabilit termenii în care Puterile europene acceptau unirea Valahiei cu Moldova, articolul 46 a deschis ușa, dar nu a cerut, eventuala acordare de drepturi juridice depline evreilor:

Moldovenii și valahii vor fi cu toți egali în fața legii, în fața
impozitului și admisibili în chip egal la funcțiile publice, într-unul și

³ Vezi articolul 27 din “Dorințele partidei naționale din Moldova” și articolul 21 din ”Proclamația de la Islaz”, citate în Carol Iancu, *Evreii din România, 1866-1918: de la excludere la emancipare* (ediția franceză - Paris, 1978), București, Editura Hasefer, 1996, pp. 52-54.

celălalt Principat...Moldovenii și valahii de toate riturile creștine vor beneficia în chip egal de drepturile politice. Beneficierea de aceste drepturi va putea fi extinsă la celelalte culte prin dispoziții legislative.

Principele Alexandru Ioan Cuza a făcut pași importanți în această direcție în timpul domniei sale de numai șase ani pe tronul Principatelor unite. Articolul 26 din Legea Obștească din 31 mai 1864 acorda anumite drepturi, inclusiv dreptul de a vota la alegerile municipale pentru anumite categorii de evrei care îndeplineau condițiile necesare. Codul Civil pe care el l-a propus în 1864, aplicat un an mai târziu, permitea acordarea cetățeniei evreilor, în anumite condiții extrem de limitate. De fapt, nici un evreu nu a primit cetățenia sub Cuza și oricum în ultimele 24 de luni ale domniei sale, cu o opoziție internă și externă crescândă, exista sentimentul că reformele pe care le-a inaugurat nu vor dura. Îmbunătățirile aduse situației evreilor au crescut opoziția în rândul elitei culturale și politice față de domnia sa și au grăbit lovitura de stat care l-a îndepărtat pe Cuza de la putere la începutul anului 1866⁴.

O adevărată explozie de antisemitism deschis exprimat s-a produs pe măsură ce dobândirea independenței naționale devenea o certitudine. În timpul discuțiilor cu privire la noua Constituție din 1866, liderii români au început să-i prezinte pe evrei ca fiind principalul obstacol în calea independenței, prosperității și culturii în România. Ulterior, dezbaterile largite asupra acceptării sau respingerii cererii incluse în Tratatul de la Berlin care garanta independența României cu condiția ca evreii să primească cetățenia, au dus la radicalizarea acestor opinii.

În timp ce majoritatea conservatoare/minoritatea liberală din guvern însărcinate cu elaborarea noii constituții au prezentat un proiect de text, fraza „Religia nu poate fi o piedică la dobândirea calității de cetățean”, a fost imediat modificată de comitetul de redactare din Parlament, adăugându-se: “În ce privește pe evreii stabiliți mai înainte în România, o lege specială va reglementa admiterea lor dreptată la naturalizare”. Cum Parlamentul s-a reunit pentru a discuta acest nou text, în fața clădirii aveau loc demonstrații de stradă împotriva oricărei dispoziții în acest sens, urmate de distrugerii furibunde prin cartierul evreiesc bucureștean.

⁴ Pentru perioada dominației rusești a Principatelor și cea a tutelei europene după războiul din Crimeea, vezi Barbara Jelavich, *Russia and the Formation of the Romanian National State* (Cambridge, Cambridge University Press, 1984), capitolele 1 și 2; și Iancu, op.cit, pp. 56-65.

Ion Brătianu, ministru al Finanțelor în guvernul care propusese textul original, dar al cărui partid nu era, în general, susținător al acordării de drepturi cetățenești egale evreilor, și care va conduce opoziția față de asemenea măsuri pentru următoarea jumătate de secol, a atacat imediat propunerea deja firavă, spunând, în sesiunea parlamentară din 19 iunie 1866, următoarele: "...noi am declarat că guvernul nu înțelege să dea țara evreilor, nici să le dea drepturi care ating, care vatămă oricât de puțin, interesele României". În ziua următoare îi eticheta pe evrei ca fiind o plagă socială pentru România:

...pur și simplu aceea a marelui lor număr care amenință, după cum spune toată lumea, naționalitatea noastră...Numai măsuri administrative puternice ne pot scăpa de această pacoste și îi pot împiedica pe proletarii străini să ne invadeze țara⁵.

Două zile mai târziu, la articolul 7 al noii Constituții a fost introdus un text revizuit care specifica excluderea evreilor de la dobândirea cetățeniei române:

Calitatea de român se dobândește, se păstrează și se pierde în conformitate cu regulile enunțate prin legile civile. Numai străinii de rit creștin pot dobândi calitatea de român.

Spre sfârșitul anului au fost puse din nou în aplicare asprele restricții ale Regulamentului Organic impus Principatelor de către ocupanții ruși în anii 1830.

Limbajul antisemit al lui Brătianu s-a amplificat începând din acest moment, în timp ce influența sa creștea în guvernele care au urmat la putere. În 1867, ca ministru de Interne, Brătianu a emis o serie de circulare către prefecturile din țară în care ordona aplicarea unor măsuri de excludere împotriva evreilor, prin care li se restrângea dreptul de a locui în zonele rurale, li se limitau anumite mijloace de trai și îi expuneau chiar expulzării fizice din România. Protestele venite din afară, de la guvernele străine care căutau să orienteze România spre dobândirea independenței, ca și cele din partea unor organizații evreiești, nu au făcut decât să intensifice retorica antisemită a lui Brătianu⁶. Stabilind tonul pentru mulți dintre conaționalii săi, care îl priveau ca pe un lider național, Brătianu răspundea la o întrebare pusă de P.P. Carp cu privire la aceste politici, printr-un blam aruncat asupra acelor

⁵ *Monitorul Oficial*, 19 și 20 iunie 1866.

⁶ Vezi Iancu, op.cit., pp.74-80.

români care angajau evrei pentru a crea o situație în care “ei s-au lipit acum de pământ atât de tare, încât nu vom putea niciodată să-i dezlipim de el”, și învinovățindu-i pe evrei pentru că au provocat mânia Marilor Puteri din Europa față de România și au servit drept unelte în mâinile dușmanilor nației:

Evreii, chiar pentru delict, sunt mai puțin urmăriți decât alții. Nu pentru că evrei au mai multă moralitate decât creștinii, cel puțin în cazuri de fraude, dar pentru că, oricând pui mâna pe un evreu, ți-pă toți israeliții, nu numai din Țara Românească, dar și din străinătate...[D]acă pui mâna pe un israelit, prins în delict, vine un Consul și zice: Este supusul meu. Apoi o fi ori n-o fi supus străin, vine totdeauna un Consul care zice că este⁷.

Doi ani mai târziu el sintetiza acest punct de vedere într-o singură propoziție: „Evreii au ca scop, nu mai puțin decât să distrugă existența noastră națională”⁸.

Brătianu nu era singurul revoluționar de la 1848 care adoptase astfel de puncte de vedere extremiste în timp ce România se îndrepta spre independență. Astfel, îl găsim pe Cezar Bolliac numindu-i pe evrei „un adevărat parazit” și plângându-se că în timp ce evreii sunt aceiași peste tot, nicăieri problema evreiască nu este mai gravă ca în România:

Este înspăimântător, domnilor, să vezi extinderea de zi cu zi a acestei congregații funeste, dar mai înspăimântător este că gândești că nicăieri ea n-a prins rădăcini atât de adânci ca la noi⁹.

Ca ministru de Stat în 1869 și Mihail Kogălniceanu, al cărui antisemitism a fost evocat în 1935 în timpul discursului din parlament al lui Goga, a reluat procesul de eliminare a evreilor din sate, lipsindu-i astfel de mijloacele lor de existență. Atunci când guvernele străine au protestat, Kogălniceanu a răspuns furios că tratamentul evreilor care trăiesc în România nu este problema lor¹⁰.

⁷ Discursul parlamentar din 30 aprilie 1868, în *Din Scrierile și Cuvântările lui Ion.C.Brătianu*, vol.1 (București, Carol Gobl, 1903), pp. 441, 445-6.

⁸ *Monitorul Oficial*, 4 ianuarie 1870.

⁹ *Monitorul Oficial*, 20 decembrie 1870.

¹⁰ Vezi Iancu, op.cit, 1966, pp.105-109.

Figuri politice mai puțin importante au imitat conducerea națională. Deputatul parlamentar I.C. Codrescu din Bârlad, de exemplu, a publicat în întregime unul dintre discursurile sale într-un pamflet intitulat *Cotropirea judovească în România*. El a atacat Alianța Israelită Universală și i-a prezentat pe evrei ca fiind elemente anti-naționale ce subminează caracterul românesc, atât în zona urbană cât și în cea rurală:

Acest termen de român-israelit este o insultă aruncată asupra națiunii noastre...Orice ar fi, jidovul tot jidov rămâne...trebuie oare să ne resemnăm a vedea etern în mijlocul nostru o asemenea populație dușmană, care voiește a paraliza neconținut aspirațiile noastre naționale? Domnilor, înmulțirea acestui element a fost în toate timpurile atât de periculoasă pentru toate țările, încât fiecare popor nu a ezitat de a lua măsurile cele mai energice, și adeseori și cele mai crude, spre a scăpa de el¹¹.

Exprimarea antisemită nu s-a limitat doar la întemeietorii elitei politice românești. Ea a fost de asemenea răspândită printre elitele culturale și intelectuale ale țării, adică printre oameni instruiți să înțeleagă importanța valorilor universale, oameni care, prin geniul lor, au instaurat valorile culturale ale națiunii. În 1866, cum Brătianu, Bolliac și alții stabiliseră temele antisemite care vor răsună timp de un secol în viața politică, filologul Bogdan Petriceicu-Hașdeu scria că evreii atrag asupra lor ura și provoacă ruină economică deoarece sunt caracterizați prin trei trăsături îngrozitoare: “tendința de a câștiga fără muncă, lipsa simțului demnității și ura contra tuturor popoarelor”¹².

Când Puterile europene au stipulat în articolele 43 și 44 ale Tratatului de la Berlin din 1878 că recunoașterea independenței României urma să fie condiționată de acordarea cetățeniei și a drepturilor egale pentru evrei, vocile elitei culturale ale noii țări au fost la fel de scandalizate ca și cele din zona politică. Filosoful Vasile Conta, susținând că adevăratul scop al evreilor era să alunge românii din România și să stabilească acolo un stat pur evreiesc, declara în Camera Deputaților: „Dacă nu luptăm contra elementului evreiesc, murim ca națiune”¹³. Poetul Vasile Alecsandri a adăugat și el un atac veninos:

¹¹ Discursul din 16 decembrie 1869 în I.C. Codrescu, *Cotropirea judovească în România* (București, Noua Typographia a Laboratorului Români, 1870).

¹² *Industria Națională, industria străină și industria ovrească față cu principiul concurenței* (București, 1866), p.30.

¹³ Discursul din 5 septembrie, 1879, în Vasile Conta, *Opere Complete* (București, 1914), pp.647, 660.

Care este această nouă încercare, care este această nouă invazie? Care sunt năvălitori...Sunt un popor activ, inteligent, neobosit în îndeplinirea misiunii sale: ei sunt adepții celui mai orb fanatism religios, cei mai exclusiviști dintre toți locuitorii pământului, cei mai neasimilabili la celelalte popoare ale lumii... [P]atria lor este Talmudul! Puterea lor este fără măsură, căci alte două puteri constituie temelia și sprijinul său: francmasoneria religioasă și aurul¹⁴.

Romancierul și eseistul Ioan Slavici, în a sa *Soll si Haben – Chestiunea Ovreilor din România*, îi caracteriza pe evreii ca fiind o “boală” de care practic este imposibil să scapi, și aborda subiectul antisemitismului religios care motiva mai mult populația pe larg decât elitele, descriind iudaismul ca “negarea tuturor religiilor”, iar pe Dumnezeu evreilor ca “tăgăduirea tuturor Dumnezeilor”. Blamându-i pe evrei pentru problemele României, Slavici sugera expulzarea acestora, dar era sigur că nimeni nu i-ar fi primit. Atunci, el conchidea:

Ne rămâne doar ca, la un semn, să închidem granițele, să-i sugrumăm, să-i aruncăm în Dunăre până la cel din urmă ca să nu mai rămână nici sămânță din ei!¹⁵

Treizeci de ani mai târziu, un Slavici mai matur nu își domolise deloc tonul într-o serie de eseuri intitulată *Semitismul*, scrisă în 1908. Învinovățindu-i pe evrei pentru propria lor soartă – o tactică favorită a antisemiților – el îndemna la folosirea tuturor armelor împotriva lor și sugera din nou că o soluție violentă ar fi acceptabilă:

E firească ura, pe care au stârnit-o în inimile acestora, și această ură ușor ajunge să se reverse asupra tuturor celor ce au bogății moștenite ori agonisite și poate să ducă în cele din urmă la o groaznică vărsare de sânge¹⁶.

¹⁴ Discurs în Senat, 10 octombrie 1879, citat în Iancu, op.cit., p.240.

¹⁵ Ioan Slavici, *Soll si Haben – Debit și Credit: Chestiunea Ovreilor din România* (București, 1878) Pentru cine a citit documente referitoare la Holocaust în arhivele locale din România, există un ecou înspăimântător al limbajului lui Slavici în limbajul celor care au înfăptuit Holocaustul. Mulți evrei au fost înecați în râul Nistru în timpul deportărilor forțate din Basarabia și Bucovina în Transnistria, în 1941. Râul era Nistrul și nu Dunărea, dar intenția lui Antonescu de a elimina toți evreii din regiune, până la ultimul, era aceeași.

¹⁶ Ion Slavici, “Semitismul IV”, 1908.

Astfel că din cele mai timpurii decenii ale dezvoltării României moderne a existat un puternic curent antisemit în viața politică și intelectuală a țării și care nu se afla la periferia societății, ci chiar în mijlocul ei. Mai mult, limbajul folosit în discuțiile despre evrei era un limbaj extremist, chiar și în acei ani de început. În scena românească au apărut destul de devreme restricții legate de locurile unde evreii se puteau stabili, refuzul cetățeniei, al posibilității de a-și câștiga mijloacele de trai, expulzarea fizică, acuzații de luare de sânge, discuții despre aruncarea în Dunăre, asaltul asupra credințelor și practicilor evreiești, descrierea evreilor ca agenți străini, dușmani ai statului – limbaj al separării, dezumanizării și crimei.

În fapt, limbajul antisemit extremist introdus în acei ani a fost folosit și în deceniile care au urmat, până la, în timpul, și chiar după Holocaust. S-a scris mult despre antisemitismul lui Mihai Eminescu. Opiniile sale despre evrei erau complexe și nu atât de excesive cum s-a afirmat uneori, dar este important faptul că el era credibil pentru un segment larg de populație în anii 1930 când denumirea de poet național era des invocată (cum s-a întâmplat în timpul discursului parlamentar din 1935 al lui Octavian Goga), ca strămoș al antisemitismului extremist și înverșunat din România Mare a secolului XX¹⁷. Eminescu nu era singurul dintre liderii culturali care își exprimau opiniile antisemite în perioada dintre dobândirea independenței naționale și formarea României Mari. Istoricul Alexandru D. Xenopol declara la începutul secolului că numai evreii botezați sunt potriviți pentru a primi cetățenia, iar cei care nu s-au convertit la creștinism ar trebui să fie eliminați fizic din țară¹⁸.

Trebuie recunoscut că până și Nicolae Iorga, care ajunsese la maturitate în această perioadă, a fost antisemit, în ciuda geniului său și ale admirabilelor sale realizări în domeniul academic și în alte domenii. Rezultat al culturii pe care avea să o reprezinte, Iorga i s-a alăturat lui A.C. Cuza în 1910 pentru a pune bazele Partidului Național Democrat, primul partid declarat antisemit din România. Primele lui scrieri au fost îmbibate cu un limbaj antisemit ostentativ. Într-un discurs ținut în 1910 la Camera Deputaților pe care l-a publicat mai târziu sub forma unui pamflet intitulat „Naționaliștii și Problema Jidovească”,

¹⁷ Despre Eminescu, vezi o excelentă prezentare în Leon Volovici, *National Ideology and Antisemitism: The Case of Romanian Intellectuals in the 1930's* (Oxford, Pergamon Press, 1991), p.10-13; G. Ibrăileanu, *Spiritual critic în cultura românească*, a treia ediție, București, 1929, pp.153-192; iar pentru o perspectivă a Gărzii de Fier publicată după al doilea război mondial, vezi D. Murărașu, *Naționalismul lui Eminescu* (Madrid, Editura Carpații, 1955), mai ales pp.183-202. În multe privințe opiniile lui Eminescu din acea perioadă erau asemănătoare cu cele ale poezilor naționaliști din alte țări europene.

¹⁸ Vezi A.D. Xenopol, “La Question Israelite en Roumanie”, *La Renaissance Latine*, 15 octombrie 1902, p.162-192; și “Naționalism și Antisemitism”, *Noua Revistă Română*, vol.V, pp.227-280.

Iorga reacționa la cerințele evreilor pentru drepturi cetățenești, acuzând că „evreii de pretutindenea, din jidovimea întreagă” s-au aliniat împotriva României și că acordarea acestor drepturi evreilor ar schimba atât de fundamental caracterul statului, încât:

...România nu ar mai fi România. Misiunea ei întreagă ar dispărea, chemarea ei pentru viitor nu ar mai putea să se menție...

Făcându-se ecoul vocilor care în trecut acuzau evreii că vor să-i alunge pe români de pe pământul lor, Iorga argumenta că cea mai importantă problemă cu care se confrunta națiunea română era cea evreiască, de vreme ce esența sa era:

...chestia drepturilor noastre în toate domeniile și în toată întinderea teritoriului asupra căruia singuri avem drepturi etnice și istorice¹⁹.

Într-un alt discurs publicat în același an, Iorga ataca sionismul ca o mișcare ce intenționa nu să creeze un cămin pentru evrei în Palestina, ci care țintea să-i elimine pe români, astfel încât România să devină patria evreilor:

Sionismul, reprezentat de ziarul *Adevărul*, cultivă sentimentul național evreiesc, și-l cultivă împotriva noastră...Evreii nesioniști nu ne urăsc uneori, pe când evreii sioniști ne urăsc totdeauna și nu ne iartă niciodată pentru faptul că noi suntem unde suntem și că, neputând încăpea în toate laolaltă unii de alții, nu ne ducem noi la Sion, pentru a-i lăsa pe d-lor. dincoace²⁰.

După ce în 1922 drumurile lui Iorga și A.C. Cuza s-au despărțit, după doisprezece ani de parteneriat politic - Iorga și-a mai temperat pentru o vreme limbajul antisemit, fără să nege vreodată că era antisemit²¹. Totuși, în 1937, cu Germania nazistă amenințând pacea

¹⁹ N.Iorga, *Problema evreiască la Cameră* (Vălenii de Munte, Tipografia Neamul Românesc, 1910).

²⁰ Discurs parlamentar “În chestia manifestărilor studențești: Ce Represintă Adevărul”, 17 decembrie 1909, publicat în N. Iorga, *Două Cuvântări în chestia muncitorilor/în chestia agitațiilor evreiești* (Vălenii de Munte, Tipografia Neamului Românesc, 1910), p.48.

²¹ Relația lui Iorga cu A.C. Cuza a precedat crearea Partidului Național Democratic. În 1906 Cuza scria articole pentru ziarul lui Iorga *Neamul Românesc*; vezi *Enciclopedia Cugetarea*, București, Georgescu Delafras, 1940. Iorga și-a exprimat opiniile despre Cuza și activitatea politică a acestuia în câteva din cărțile sale. Vezi, spre

Europei, cu mișcările de extremă dreaptă apropiate de putere în România, cu suveranitatea și integritatea țării evident în pericol, Iorga a publicat în lucrarea sa numită *Iudaica*, o chemare la arme împotriva evreilor. Este greu de înțeles care i-a fost motivația. Poate că spera să se ridice pe un val de simpatie populară pentru a deveni din nou o personalitate politică. Este posibil că a dorit să abată apetența crescândă pentru acțiunea extremă împotriva evreilor, îndrumându-i pe români să biruiască amenințarea evreiască intrând în competiție cu evreii și câștigând. Acest îndemn era în concordanță cu atitudinea antisemită mai moderată pe care Iorga a adoptat-o după primul război mondial și cu critica sa față de antisemitismul radical adoptat de Liga Apărării Național Creștine a lui Cuza și de Garda de Fier condusă de Corneliu Z.Codreanu²². Oricare i-ar fi fost intenția, *Iudaica* nu a fost deloc moderată în ton, după standarde obiective. Răspunzând în scris unei serii de articole despre istoria evreilor români semnate de dr.-ul Wilhelm Filderman, președintele Federației comunităților evreiești din România, Iorga susținea că țara nu avea nevoie de evrei, după cum se putea vedea în îndrăgita sa Vălenii de Munte, „o localitate românească fără evrei”. Atunci el a răspândit toate zvonurile mincinoase ale antisemitismului național, economic, religios, moral, social, cultural, demografic și politic din România ultimilor 90 de ani pentru a justifica următorul asalt asupra evreilor:

[Evreii]... lucrează ca să aibă pentru ei, ca nație năvălitoare, cât mai mult. Pînă și în profesiunile libere, pînă și în învățămînt, în știință, în literatură, ca avocați, ca medici, ca arhitecți, ca profesori, tot mai mulți, cu filologii, cu filosofii, cu ziaristii, cu poeții, cu criticile lor, **ei ne dau pur și simplu afară din țara noastră...**[Ei] ne sugrumă bisericile, ne înlocuiesc prăvăliile, ne ocupă locurile și, ce e mai pierzător, **ne falsifică sufletul, ne degradează moralitatea prin opiul ziaristic și literar cu care ne incită.**

...În loc să favorizeze o decongestionare, prin care emigrații cuminte organizate ar reduce proporția la orașe la ceea ce se poate admite în orice mediu național, ei țin sub steagul înaintării de fiecare clipă; orice forță le aparține și, ca să ascundă înaintarea, recurg la schimbările de nume în viață, la pseudonimele în literatură.

exemplu, N. Iorga *Istoria Românilor – Întregitorii*, vol.10, București, 1938, pp.305, 460, 489-493; și N. Iorga, *Supt trei Regi*, ediția a doua, București, 1932, p.77. Vezi și William S.Oldson, *The Historical and Nationalistic Thought of Nicolae Iorga* (Boulder, East European Quarterly/Columbia University Press, 1973), pp. 84-88.

²² Despre atitudinea schimbătoare a lui Iorga, vezi Volovici, op.cit., passim; și Oldson, op.cit.

...Noi să ne organizăm pentru războiul conștiinței și al muncii. Să ne strângem împreună unde mai sîntem. Și să pornim la recâștigarea prin truda de fiecare zi și prin perfecta bună înțelegere, prin ruperea de raporturi cu aceia care vreau să ne înlocuiască, și să ne recucerim cele ce le-am pierdut.

Ei între ei, pentru ei, cum au vrut. Noi între noi, așa să vrem! (Notă: sublinierea îi aparține lui Iorga)²³.

Acestea nu erau cuvintele lui Octavian Goga, care va deveni prim-ministru la câteva luni după ce Iorga scria *Judaica*; nici ale lui A.C. Cuza, a cărui rațiune de fi era doar antisemitismul; nici ale lui Corneliu Zelea Codreanu, deși ele captaseră ceva din ura intensă a limbajului acestuia din urmă. Erau cuvintele unui om recunoscut de mulți ca fiind mentorul intelectual al națiunii.

Antisemitismul principalelor partide politice din România Mare, 1919-1937

Cu o elită politică și culturală românească adâncită în sentimente antievreiești și producând o neîntreruptă retorică antisemită timp de deceni, nu a fost surprinzător că cele două partide principale ale României Mari, și anume Partidul Național Liberal și Partidul Național Țărănesc erau cel mult indiferente față de situația minorității evreiești din țară. Dacă nici unul din aceste partide nu avusese poziții antisemite exprimate deschis în platformele lor politice, de asemenea nici unul nu a luat poziții destinate să asigure evreilor drepturi egale, statut egal și siguranță. Acordarea cetățeniei în masă evreilor, impusă României ca o condiție a recunoașterii internaționale a lărgirii frontierelor sale după primul război mondial, a mâniat straturi întinse din conducerea ambelor partide. Furia lor față de înăbușirea problemei cetățeniei menținută de la Tratatul de la Berlin a fiert la foc mic în toată perioada interbelică și a ieșit la suprafață în mod regulat în discursurile parlamentare și în presă²⁴.

Atât liberalii cât și cei care se presupunea că reprezintă interesele țărănimii îi vedeau pe evrei ca adversari, în termeni economici, ai propriilor lor aspirații și ale alegătorilor lor. În mințile liberalilor, evreii trebuia îndepărtați de la controlul asupra industriei și sistemului bancar. Și în pofida evidenței contrare, național liberalii și țărăniștii, fără să vorbim despre

²³ N. Iorga, *Judaica* (București, Bucovina E.Torouțiu, 1937).

²⁴ Violențe antisemite au izbucnit în București și Brăila imediat după retragerea trupelor germane în noiembrie 1918, și s-au produs în diverse localități, cu regularitate, de-a lungul perioadei interbelice; vezi, de exemplu, Andrei Pippidi, *Despre statui și morminte*, Iași, 2000. Pentru o descriere a evenimentelor sub guvernele Național Liberal și Național Țărănesc, vezi capitolul 6 din Carol Iancu, *Les Juifs en Roumanie, 1919-1938: De l'émancipation à la marginalisation* (Paris/Louvain, E.Peeters, 1996).

organizațiile politice declarat antisemite, au găsit mult mai convenabil să arunce oprobiul pentru înăbușirea răscoalei din 1907, cea mai traumatică criză internă simițită după obținerea independenței, asupra arendașilor evrei care îi reprezentau pe moșierii români pe multe din proprietățile rurale din Moldova, decât să investigheze rădăcina cauzelor neliniștii sociale. Aceasta a fost și poziția lui Iorga, care cu siguranță a influențat-o și pe aceea a generalului Alexandru Averescu, cel care a înăbușit răscoala de la 1907 prin forța armată, și care a fost de două ori prim ministru după 1918²⁵.

Mai mult, atât în Partidul Liberal cât și în cel Național Țărănesc se aflau figuri puternice, ahtiate după folosirea oportunităților care îi prezenta, ori de câte ori se putea, drept promotori ai politicilor antisemite, mai ales în domeniul economic și în cel educativ. În timpul guvernării acestor partide, evreii din diverse părți ale țării au fost supuși unor constante izbucniri de violență și au primit prea puțină protecție efectivă. Și comunitatea evreiască s-a găsit de regulă în defensivă, luptându-se constant pentru a nu pierde drepturile recent obținute. Ajutorul pe care evreii români îl cereau din partea comunităților și organizațiilor din afară sau de la guverne străine, întărea poziția celor care urmăreau să-i înfățișeze pe evrei drept anti-români. Alte partide politice care au condus guverne între 1918 și 1937, cum ar fi Partidul Poporului al lui Averescu (1920-'21, 1926-'27), Partidul Național Democrat al lui Iorga - guvern de experți (1931-'32) și Partidul Național Țărănesc condus de Alexandru Vaida-Voevod (1932-'33), erau mai fățiș antisemite în poziția pe care o dețineau, stimulând discuții publice și guvernamentale despre posibilitatea de a introduce *numerus clausus* (uneori "numerus valahicus") pentru evreii din instituțiile de învățământ superior, din economie și administrația de stat. Cu toate acestea, în timp ce aceste guverne au permis existența unor acte antisemite neguvernamentale, nici unul din ele nu a promulgat sau implementat o legislație antisemită.

Această situație s-a schimbat în timpul lungii guvernări a Partidului Național Liberal condus de Gheorghe Tătărescu între 1933 și 1937. Deși din când în când încuraja anumite mișcări de dreapta, guvernul lui Tătărescu dorea în egală măsură să controleze ascensiunea aripilor de extremă dreapta și a mișcărilor antisemite violente din interiorul României – mai ales

²⁵ Pentru o scurtă analiză a chestiunii economice făcută de unul dintre cei mai importanți sociologi români, vezi Ștefan Zeletin "Finanța și Antisemitismul" în lucrarea sa *Neoliberalismul*, publicată în 1927, republicată în 1997 la Editura Nemira, București. Pentru discuția clasică despre răscoala țărănească din 1907, vezi Radu Rosetti, *Pentru ce s'au răsculat țărani* (București, Atelierele grafice SOCEC, 1907); Rosetti publicase sub pseudonimul Verax, patru ani mai devreme, studiul *La Roumanie et les Juifs* (București, I.V. SOCECU, 1903) cu detalii despre statutul evreilor în România. Studiul își concentra atenția pe contactul direct dintre evrei și țărănimea română și îndemna la menținerea negării drepturilor cetățenești pentru evrei. Pentru o analiză modernă, vezi Philip G.Eidelberg, *The Great Rumanian Peasant Revolt of 1907* (Leiden, E.J.Brill, 1974).

Garda de Fier și Liga Apărării Național Creștine, ca și Frontul Românesc al lui Vaida-Voevod. Se dorea de asemenea atenuarea impactului altor mișcări de dreapta, simpatizante ale Germaniei naziste, inclusiv al Partidului „Tânărul Liberal” condus de Gheorghe Brătianu și al Partidului Național Agrar condus de Goga. Pe măsură ce dezbaterile s-au acutizat în țară, în special după venirea la putere a Partidului Nazist în Germania, guvernul Tătărescu a introdus câteva legi care, deși nu îi ținteau în mod explicit pe evrei, a început un proces sistematic de deposedarea a acestora de resursele și drepturile lor.

“Legea pentru folosirea personalului român în întreprinderi” (1934) cerea ca minim 80 de procente din personalul din economie, industrie, comerț și antreprize civile și cel puțin jumătate din conducerea administrativă să fie de origine română. Ea cerea de asemenea și o aprobare specială a unui comitet numit de ministerele de război, muncă și industrie pentru angajarea în industriile implicate în securitatea națională și în probleme de apărare²⁶. Chiar dacă evreii nu erau obiectivul declarat, legea a afectat mai mult evreii decât celelalte minorități, care de regulă locuiau în arii etnice compacte, unde legea nu putea fi aplicată. Evreii se confruntau pentru prima oară cu posibilitatea existenței unui proces coordonat de guvern prin care puteau să-și piardă locurile de muncă și profesiile. Unii evrei care lucrau în sistemul căilor ferate și în serviciul de poștă și telegraf au fost retrogradați sau pur și simplu concediați. În ciuda protestelor internaționale, legea a rămas în funcțiune. Școlile profesionale au început să nu mai admită elevi evrei, iar unele asociații profesionale private, cum ar fi Baroul bucureștean și Asociația națională a barourilor i-au eliminat pe membrii lor evrei, în mai 1937. Campusurile universitare au devenit centre de “acțiune” a manifestărilor antisemite, în timp ce violențele de stradă la adresa evreilor au crescut.

În decembrie 1936, o comisie parlamentară a luat în discuție un proiect de lege ce prevedea revizuirea listelor prin care minoritățile naționale din România, inclusiv majoritatea evreilor, primiseră cetățenie. Acest proiect nimicitor nu a devenit lege, dar guvernul Tătărescu a promulgat o serie de alte decrete-legi și ordine administrative mai puțin ambițioase ce aveau drept scop limitarea sau eliminarea prezenței evreilor din profesiunile liberale, finanțe și alte ramuri ale economiei²⁷.

Acest palmares al elitei politice românești a deschis calea unor politici antisemite mai radicale care vor urma în timpul guvernului condus pentru scurt timp de Partidul Național

²⁶ “Lege pentru utilizarea personalului românesc în întreprinderi” (București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, 1934).

²⁷ Despre guvernul Tătărescu și măsurile restrictive introduse în 1937, vezi Iancu, *Les Juifs en Roumanie*, op.cit., pp. 295-303).

Creștin, sub dictatura regală, apoi sub Antonescu și Garda de Fier. Guvernul Partidului Național Creștin s-a dovedit a fi un moment de cotitură în evoluția politică interbelică.

Antisemitismul Partidului Național Creștin

Partidul Național Creștin la putere, decembrie 1937-februarie 1938

După crearea sa în 1935, ca partid al dreptei conservatoare²⁸, naționalist și virulent antisemit, Partidul Național Creștin – PNC, condus de Octavian Goga și Alexandru C. Cuza a fost, fără discuție, cel mai important concurent al Gărzii de Fier în dreapta spectrului politic românesc. În anii 1930, Partidul Național Creștin (și, înainte de 1935, Partidul Național Agrar al lui Goga) a fost principalul beneficiar al ajutorului primit din partea național-socialismului german, deși Garda de Fier prezenta mai multe afinități cu ideologia nazistă²⁹. Și în timp ce PNC a stat puțin timp la putere, politicile antisemite pe care Goga și Cuza le-au inițiat au supraviețuit rapidei lor căderi de la guvernare și au exercitat o influență considerabilă asupra politicilor guvernelor care au urmat. Un număr important din membrii PNC au funcționat în guvernele dictaturii regale și au ieșit din nou la suprafață în timpul războiului, în birocrăția civilă a dictatorului Ion Antonescu³⁰.

Atât Octavian Goga (1881-1938) cât și Alexandru C. Cuza (1857-1944) au avut cariere îndelungate în politica românească. Prestigiul lui Goga s-a bazat pe statutul său de mare poet naționalist și pe notorietatea dobândită în timpul primului război mondial de reputat avocat al alipirii Transilvaiei sale native la statul român. El plecase din Transilvania în România în anul 1914, iar la sfârșitul războiului devenise ministrul Educației Publice în coaliția guvernamentală de scurtă durată a Partidelor Național și Țărănesc, condusă de Alexandru Vaida-Voevod. După ce s-a alăturat Partidului Poporului înființat de unul din protagoniștii principali ai războiului, generalul Alexandru Averescu, Goga a lucrat în Ministerul de Interne, mai întâi ca ministru-adjunct, apoi ca ministru în timpul administrațiilor lui Averescu (1920-'21, 1926-'27)³¹. În aprilie 1932 Goga a părăsit Partidul

²⁸ Pentru definiții utile și distincții între “dreapta conservatoare”, “dreapta radicală” și “dreapta reacționară”, vezi Eugen Weber, “Dreapta”, în Hans Rogger și Eugen Weber, *The European Right: A Historical Profile* (Berkeley and Los Angeles, University of California Press, 1966), pp.1-28.

²⁹ Armin Heinen, *Legiunea Arhanghelului Mihail – o contribuție la problema fascismului internațional*, București, Humanitas, 1999, pp. 314-319 (în original: *Die Legion Erzengel Michael in Rumanien – Soziale Bewegung und politische Organization*, München, R. Oldenbourg, 1986. Abordată de asemenea în Paul A. Shapiro, “German Foreign Policy and the Romanian National Christian Party”, manuscris, 1971.

³⁰ Nicholas M. Nagy-Talavera, *The Green Shirts and Others: A History of Fascism in Hungary and Romania* (Stanford, Hoover Institution Press, 1970), pp.328-29.

³¹ În 1907, ca supus al Austro-Ungariei, Goga a primit premiul Herescu-Năsturel, alăturându-se celor două personalități deținătoare ale acestei distincții, Mihai Eminescu și George Coșbuc. La izbucnirea primului război mondial, el a demisionat din Partidul Național din Transilvania și a plecat în România. Vezi V. Curticăpeanu,

Poporului și a înființat Partidul Național Agrar. Platforma program a noului partid era promonarhistă și conservatoare, dar și naționalistă și antisemită.

Rădăcinile antisemitismului lui Goga sunt evidente. Înainte de război el intrase sub influența lui Karl Lueger, primarul social-creștin al Vienei. Fiindcă Goga socotea evreii ca fiind cei mai activi “agenți” ai politicii de maghiarizare în Ungaria înainte de război, el a găsit predicile anti “iudeo-maghiare” ale lui Lueger convingătoare și importante. Cum presiunea ungară privind revizuirea frontierelor Transilvaniei creștea în anii 1930, Goga a pus în practică această experiență din tinerețe sa și a găsit un răspuns potrivit pentru renumitul pericol al “maghiarizării”. Iar acest răspuns a fost antisemitismul și suportul pentru tineretul român, din care o parte era deja legat de mișcările antisemite înclinate spre violență și urmarea să treacă de la vorbă la faptă pentru a eradica pericolul evreiesc și cel “ungarosemitic”. Colecția de eseuri numită *Mustul care fierbe*, publicată de Goga în 1927, redă sugestiv creșterea poziției sale extremiste. Goga vedea această situație ca fiind una de război între români și evrei și chema la apărarea “purității rasiale”, a “privilegiilor sângelui”, și ale “adevărurilor organice ale rasei”. El avertiza că desfășurarea evenimentelor “împingea răbdarea tradițională a poporului către limitele sale extreme” și propovăduia o “furtună purificatoare” în care tineretul va salva națiunea de “paraziți”. El chema la o „ofensivă națională” pentru salvarea națiunii române³². Amintindu-și retorica antisemită de dinainte de război despre invazia evreiască din România, el îi descrie pe evrei ca fiind “secreșiuni impure ale Galiției” care amenință însăși existența statului român³³.

Judecând după numărul de voturi primite la alegerile parlamentare, reiese că influența politică a lui Alexandu C. Cuza, profesor de economie politică și finanțe la Universitatea din Iași, a fost foarte localizată. Sprijinul electoral pentru Cuza nu a trecut niciodată de circumscripțiile din nordul Moldovei situate în jurul Iașiului său natal și în regiunile

“L’Action d’Octavian Goga pour l’unité politique roumaine”, *Revue Roumaine d’Histoire*, IV: 3-4 (iulie-decembrie 1938). În conflict cu Iuliu Maniu de la începutul războiului Goga a participat cu guvernul Averescu, în 1919, la demontarea planurilor de autonomie regională și a rămas în dezacord cu Maniu și după aceea asupra unor probleme precum atitudinea față de Carol al II-lea, democrație versus regim autoritar, atitudinea față de Germania, organizarea țărănimii.

³² Despre platforma din 1932 a Partidului Național Agrar, vezi International Reference Library, *Politics and Political Parties in Romania* (London, International Reference Library, 1936), p. 443. Printre altele platforma susținea creșterea prerogativelor regale, reducerea numărului de parlamentari și a puterii acestora, o mai mare cenzură a presei (pe care Goga o vedea excesiv “iudaizată”), și modernizarea agriculturii. Cu privire la evoluția gândirii lui Goga referitor la evrei, vezi Ancel, *Contribuții la istoria României: Problema Evreiască, 1933-1944* (București, Editura Hasefer, 2001), vol.1, partea 1, pp. 30-33; Volovici, op.cit., pp. 41-44; și Paul A.Shapiro, “Prelude to Dictatorship in Romania: The National Christian Party in Power, December 1937-February 1938”, in *Canadian-American Slavic Studies* (Pittsburgh), VIII (Spring 1974), pp.45-88. Vezi de asemenea Octavian Goga, *Mustul care fierbe* (București, 1927). Despre influența lui Lueger, vezi Nagy-Talavera, op.cit., pp. 19 și 28.

³³ Octavian Goga, “Primejdia străinilor”, în *Mustul care fierbe*, pp. 395-398.

Basarabiei intens populate de evrei Oricum, cariera sa politică a fost remarcabilă prin longevitate și consistență, ea furnizând o bază românească pentru dezvoltarea unor mișcări antisemite mai radicale și mai periculoase decât cea a lui Cuza însuși. Întreaga sa filosofie politică s-a clădit în jurul unei singure probleme, s-a sprijinit pe un set de convingeri antisemite pe care el le-a urmat cu fermitate și statornicie de-a lungul întregii sale cariere.

Ales pentru prima oară în Camera Națională a Deputaților în 1892, Cuza și-a menținut fotoliul acolo cu o singură pauză, între 1927-1931, după care a revenit până la începutul dictaturii regale, în 1938, când a devenit membru al Consiliului de Coroană. Între 1895 și 1923 a ajutat la înființarea a șase mișcări politice diferite. În 1897 i s-a alăturat lui A.D. Xenopol, ale cărui puncte de vedere au fost citate mai devreme, pentru a fonda Liga Română contra Alcoolismului, a cărei platformă el o folosea pentru a-i acuza pe evrei că răspândesc alcoolismul printre români, ca mijloc de creștere a mortalității în rândul populației românești³⁴. În 1910 s-a unit cu Iorga pentru a înființa Partidul Național Democrat care pleda pentru folosirea mijloacelor extreme, inclusiv a violenței, în vederea reducerii influenței evreiești. Când drumurile lor s-au despărțit, după crearea României Mari, Cuza a înființat Partidul Național Democrat Creștin (1919) și apoi, împreună cu N.C. Paulescu, Uniunea Național Creștină (1922). Uniunea Național Creștină a adoptat zvestica drept simbolul său oficial în 1922, înaintea naziștilor. În fine, în 1923, Cuza a constituit Liga Apărării Național Creștine – LANC³⁵.

Cuza a fost un prolific autor de tratate antisemite pe care a încercat din răspuțeri să le prezinte ca opere analitice sau științifice, pentru elaborarea unora dintre ele el plagind, în mare, din autori antisemiți străini³⁶. Parte din aceste publicații au fost la început lungi discursuri parlamentare pe care Cuza le-a editat cu grijă pentru apariții ulterioare. Titlurile sunt grăitoare pentru conținutul lor: *Despre Poporație – Statistica, Teoria și Politica ei; Scăderea Poporației Creștine și Înmulțirea Jidanilor; Jidani în Război; Naționalitatea în Artă – Expunerea Doctrinei Naționaliste ; Jidani în Presă; Numerus Clausus*³⁷.

³⁴ A.C.Cuza, *Ce-i alcoolismul?* (Iași, Tipografia Națională, 1897) și *Lupta Împotriva Alcoolismului în România* (Iași, Tipografia Națională, 1897).

³⁵ Despre cariera politică a lui A.C. Cuza, vezi Ancel, *Contribuții*, op.cit., pp. 22-30; Iancu, *Les Juifs en Roumanie*, op.cit., pp. 185-194; și Shapiro, "Prelude...", loc.cit. Pentru o descriere favorabilă făcută de o altă figură notabilă din România interbelică, vezi Pamfil Șeicaru, *Un junimist antisemit – A.C. Cuza* (Madrid, Editura Carpații, 1956).

³⁶ Vezi E.M. Socor, *O rușine universitară – Plagiatul d-lui. A.C.Cuza*, a doua ediție (București, 1923).

³⁷ Vezi, spre exemplu, A.C.Cuza, *Țăranii și Clasele Dirigente* (Iași, Tipografia Națională, 1895); *Despre Poporație-Statistică, Teoria și Politica Ei* (prima ediție 1889, a doua ediție, București, Imp. Independența, 1929); *Scăderea Poporației Creștine și Înmulțirea Jidanilor* (Vălenii de Munte, Tipografia Neamului Românesc, 1910); *Jidani în Război* (București, Institutul Grafic Steaua, 1923); *Naționalitatea în Artă - Expunerea Doctrinei Naționaliste* (București, Minerva, 1908); *Jidani în Presă* (Vălenii de Munte, Editura

Fiecare dintre aceste lucrări, cărora Cuza le-a adăugat sute de pamflete politice, articole în ziare, introduceri și recenzii, consta în condamnarea evreilor ca sursă a oricărei probleme aflată în discuție. Cuza proferea un antisemitism insistent, violent, rasist și religios. Influențat de Chamberlain, Drumont, Mommsen, Renan și Gobineau, el își căuta inspirația oriunde ar fi putut să găsească susținere pentru ura sa obsesivă, fie că sursa era străină sau românească. Argumentele sale se întindeau de la domeniul economic și cel cultural, teme obișnuite în vorbirea antisemită românească dinaintea primului război mondial, la antisemitismul rasial pe care Cuza l-a enunțat foarte limpede la începutul anilor 1890, și care a rămas după aceea o temă constantă. În 1893, în scrierea sa *Meseriașul Român*, i-a descris pe evrei ca fiind o „rasă străină” care distruge România. Cincisprezece ani mai târziu, în *Naționalitatea în Artă*, vorbea despre “inferioritatea rasială” a evreilor și despre pericolul “amestecului raselor”. Prin 1930 Cuza identifica mișcarea sa cu antisemitismul rasist al lui Adolf Hitler, a cărui venire a putere a salutat-o trei ani mai târziu ca pe o oportunitate de a pune capăt “dominației” internaționale a evreilor³⁸.

Platforma parlamentară a Ligii Apărării Național Creștine îndemna la “eliminarea completă din țară a evreilor”: “Singura soluție posibilă a problemei jidănești este eliminarea jidanilor”. Pentru a duce la bun sfârșit acest îndemn, platforma propunea retragerea drepturilor politice și revocarea titlului de “nativi” acordat evreilor, ca și a schimbărilor de nume; revizuirea tuturor acordărilor de cetățenie și retragerea acestora în lipsa unei documentații adecvate; expulzarea evreilor intrați în țară după 1914; expulzarea acestora din zonele rurale și cesionarea pământurilor lor etnicilor români; exproprierea de către stat a evreilor care dețin pământ și instalații în industria petrolieră; excluderea evreilor din birouri sau posturi publice; exproprierea graduală a proprietăților urbane; introducerea numerus clausus în toate domeniile de educație și activitate economică; o legislație mai strictă și o pedepsire mai aspră a infracțiunilor legate de fals, contrabandă, speculă, pornografie și trafic de sclavi cu albi. Cuza și-a alcătuit programul parlamentar din toate aceste teme ale antisemitismului politic tradițional românesc, deși considera numerus clausus doar ca un pas intermediar spre numerus nullus³⁹. El adăuga elementul rasial într-o serie de 10 principii despre “naționalitate”, “religie” și “acțiune”. Despre poporul evreu, Cuza scria:

Neamului Românesc, 1911); *Numerus Clausus* (București, Editura LANC, 1924); *Plagiatul populației, O calomnie 'More judaico' sau cum lucrează cahalul împotriva goimilor, după Talmud* (1911).

³⁸ A.C.Cuza, *Meseriașul Român* (Jassy, 1893), p.vi; “Problema jidănească și Adolf Hitler”, discurs ținut în 12 decembrie 1930, *Îndrumări de politică externă – Discursuri parlamentare rostite în anii 1920-1936* (București, 1941); și “Doctrina cuzistă și hitlerismul”, *Cuvântul*, 25 aprilie 1933.

³⁹ A.C.Cuza, *Numerus Clausus*, op.cit.

...este o nație corcită și degenerată, sterilă, fără pământ și care nu formează un organism social complet, productiv... trăind astfel de la început și până în zilele noastre, suprapusă pe alte națiuni, prin exploatarea muncii ei productive, prin urmare ca o nație parazită⁴⁰.

Liga a adoptat ca siglă tricolorul românesc cu o zvastică neagră într-un cerc galben în mijlocul steagului.

După primul război mondial, Cuza a împletit în litaniiile sale teme din antisemitismul creștin și noi interpretări bazate pe teologia creștină și pe filosofie⁴¹. În acest sens a fost influențat de Nicolae C. Paulescu (1869-1931), profesor de fiziologie la Facultatea de Medicină din București, specialist de talie mondială în domeniul biochimiei și al psihologiei. Paulescu era de asemenea un autodidact într-ale filosofiei, pe care a folosit-o ca armă antisemită și, ca și Cuza, a semnat diverse lucrări pseudo-științifice care au servit drept vehicule pentru răspândirea urii rasiale și religioase. Paulescu a fost co-director la ziarul lui Cuza inaugurat în 1922, *Apărarea Națională*, unde a și publicat, regulat, articole. Cărțile și articolele scrise de el urmăreau să contopească teologia, medicina și știința într-o “fiziologie filozofică”, care în realitate era doar o cale prin care își putea exprima antisemitismul obsesiv, făcând ca aceste puncte de vedere să fie foarte atrăgătoare pentru Cuza. Paulescu a găsit originea perfidiei evreiești în Talmud, stabilit de el ca fiind instrumentul de exterminare a celorlalte națiuni dar și în Cahal, care, susținea el, pune la cale în secret dezastrele ce afectează restul omenirii. Deși nu putea să anticipeze existența lagărelor de exterminare naziste, condamnarea evreilor era la Paulescu atât de totală încât a ridicat posibilitatea “exterminării paraziților nefaști”, la fel cum “sunt omorâți păduchii”. (“Putem oare să-i exterminăm – cum bunăoară se ucid ploșnițele? Acesta ar fi mijlocul cel mai comod de a ne scăpa repede de ei”)⁴². Este interesant că nu numai Cuza a fost influențat de Paulescu, ci și

⁴⁰ A.C.Cuza. *Doctrina naționalistă creștină – Cuzismul: definiții, teze, antiteze, sinteza*, Iași, 1928, pp.12-17.

⁴¹ Vezi A.C.Cuza, *Învățătura lui Iisus – Judaismul ori teologia creștină* (Iași, 1925); și *Doctrina cuzistă – Lupta pentru credință și problema învățământului religios cu ilustrații din Thora* (Iași, 1928). Argumentul lui Cuza că Noul Testament poate fi separat de cel Vechi este prezent și în Șeicaru, op.cit., pp.17-18. Eforturile, mai ales din partea scriitorilor evrei, de a se opune impactului unor asemenea teze, ca în Horia Carp, *Străinii în Biblie și Talmud* (București, 1924) și I.Ludo, *În jurul unei obsesii – Precizările unui evreu pentru românii de bună credință* (București, Editura Adam, 1936), au avut prea puțin efect.

⁴² Vezi, spre exemplu, *Fiziologia Filozofică – Talmudul, Cahalul, Francmasoneria* (București, 1913); *Fiziologia Filozofică – Sinagoga și biserica față de pacificarea omenirii*, 2 volume (București, Editura Apărarea Națională, 1924); *Degenerarea rasei jidovești* (București, 1928); și *Tălmăcirea apocalipsului, soarta viitoare a jidănimii* (București, n.d). Frazele citate sunt din *Complot jidano-francmasonic*, p.31 și *Fiziologia Filozofică – Talmudul...*, p.55. Influența lui Paulescu a fost substanțială. Pentru o abordare asemănătoare, demonstrând că evreii trebuie tratați ca o infecție, vezi J.D.Protopopescu, *Pericolul Ovresc* (București, Atelierele Grafice Steaua, 1922).

tânărul Codreanu, viitor fondator al Gărzii de Fier, a recunoscut puternicul impact al ideilor lui Paulescu în dezvoltarea sa⁴³.

Nichifor Crainic (1889-1972) a fost un alt teoretician al religiei, a cărui operă a avut o importantă influență asupra lui Cuza și a generațiilor mai tinere care au luat asupra lor stindardul antisemitismului radical în perioada interbelică. Crainic era profesor la Facultatea de Teologie a Universității din București, care devenise un focar de antisemitism printre studenți⁴⁴ și pleda pentru crearea unui spirit românesc “antisemit în doctrină și antisemit în practică”⁴⁵. El a aplicat cunoștințele sale teologice și măiestria retorică pentru a rupe relația iudeo-creștină, argumentând că Vechiul Testament nu era evreiesc, că Iisus nu a fost evreu și că Talmudul, pe care el îl privea ca o întruchipare a evreimii moderne a fost, întâi de toate, o armă de combatere a evangheliilor creștine și de distrugere a creștinilor⁴⁶.

Influența lui Crainic asupra generației sale a fost substanțială, el fiind capabil să se inspire din misticismul și naționalismul creștin-ortodox românesc și să-l folosească astfel încât intelectualii, studenții și cetățenii obișnuiți ai țării să privească favorabil mișcările rasiste și antisemite pe care el le credea esențiale pentru siguranța existenței României și a națiunii române⁴⁷. Însăși Biserica Ortodoxă Română avea puternice tendințe antisemite, atât în rândurile ierarhiei superioare cât și în cele ale clerului local. Patriarhul Miron Cristea nu a luat niciodată atitudine împotriva antisemitismului. Dimpotrivă, el i-a demonizat pe evrei și s-a pronunțat pentru îndepărtarea lor din România:

⁴³ Corneliu Z. Codreanu, *For My Legionaries – The Iron Guard* (prima ediție: *Pentru Legionari*, Sibiu, 1936); ediția în lb. engleză (Madrid, Editura Libertatea, 1976), pp.36-37.

⁴⁴ Aici s-a format și Viorel Trifa, liderul mișcării studențești a Gărzii de Fier, conducătorul demonstrației care a dus la aprinderea rebeliunii din ianuarie 1941, mai târziu arhiepiscop al Bisericii Ortodoxe Române din Statele Unite. În ciuda înaltei sale poziții eclesiastice, Trifa a fost denaturalizat și deportat din SUA din cauza trecutului său legionar. Pentru o reprezentare plină de înțelegere a vieții lui Trifa, vezi Gerald J. Bobango, *Religion and Politics, Bishop Valerian Trifa and his Times* (Boulder, East European Monographs, 1981). Despre expulzarea sa, vezi *The Washington Post*, August 15, 1984.

⁴⁵ Vezi “Problema evreească” în Nichifor Crainic, *Lupta pentru spiritul nou – Germania și Italia în scrisul meu dela 1932 încoace* (București, Editura Cugetarea, 1941), pp.142-145.

⁴⁶ Această problemă l-a preocupat pe Crainic încă de la începutul carierei sale și a crescut în intensitate pe măsură ce a căpătat o tot mai mare semnificație politică. Pentru o afirmație timpurie, vezi Nichifor Crainic, “Problema biblică”, în *Icoanele vremii* (București, Editor H.Steinberg, 1919), pp.203-207. Pentru luări de poziție ulterioare și privind dezvoltarea acestei idei bazată pe argumente religioase, vezi Nichifor Crainic, *Punctele cardinale în haos* (București, 1936) și *Ortodoxie și etnocrație* (București, Editura Cugetarea, 1937).

⁴⁷ Despre influența lui Crainic, vezi Z. Ornea, *Anii treizeci – Extrema dreaptă românească* (București, Editura Fundației Culturale Române, 1995). Vezi de asemenea Volovici, op.cit., pp.96-99. Despre exprimarea ideii de separare a Vechiului Testament evreiesc de Noul Testament creștin, vezi Iacov, mitropolitul Moldovei, *Înfruntarea jidovilor asupra legei și a obiceiurilor lor, cu dovedirea din Sfânta și Dumnezeiasca Scriptură atât din cea veche, cât și din cea nouă* (Iași, Macarie, 1803). Pentru o discuție pe aceeași temă 135 de ani mai târziu, prezentată în revista Facultății de Teologie unde învățase Crainic, vezi Pr.I Popescu Mălăiești, “Iudeii și Romanii”, în *Raze de Lumină*, Anul X, nr.1-4 (București, Facultatea de Teologie, 1938), pp. 5-63.

Îți vine să plângi de milă bietului popor român, căruia evreul îi stoarce și măduva din oase. A nu reacționa împotriva evreilor, înseamnă a ne duce de vii la pieire....A ne apăra este o datoria națională și patriotică, iar nu “anti-Semitism”....[A]veți destule calități și posibilități, ca să vă căutați și găsiți și câștigați undeva un loc, un pământ, o țară, o patrie încă nelocuită de alții....Trăiți, ajutați-vă, apărați-vă, și exploatați-vă unii pe alții; dar nu pe noi și pe alte popoare, cărora cu rafinațiile etnice și talmudice le duceți și acaparați tot belșugul⁴⁸.

Ca actor politic loial regelui Carol, patriarhul a încercat să limiteze influența Gărzii de Fier asupra clerului de rând. Astfel, în martie 1937, la cererea guvernului Tătărescu, patriarhul a convocat Sfântul Sinod al Bisericii și a dat o decizie care interzicea clerului local să se alăture “cuiburilor” Gărzii de Fier, demonstrațiile politice sau expunerea simbolurilor legionare, precum și introducerea subiectelor politice în predici⁴⁹. Când Cristea a devenit primul ministru al dictaturii regale din 1938, guvernul său a încercat să atenueze violența antisemită dezlănțuită sub Goga și Cuza, dar nu a modificat legislația antisemită pe care aceștia o introduseseră (a se vedea mai jos). Astfel că filosofia lui Crainic se potrivea foarte bine cu atitudinea teologico-politică a Bisericii.

Crainic a avut o lungă colaborare cu Cuza. A fost secretar general al Ligii Apărării Național Creștine pentru ca, după fuzionarea acesteia cu Partidul Național Agrar, să îndeplinească aceeași funcție în cadrul Partidului Național Creștin. După căderea de la putere a guvernului condus de acest partid, Crainic a devenit ministru al Propagandei Naționale în guvernul pro-nazist al lui Ion Gigurtu (4 iulie-3 septembrie, 1940), ultimul guvern al dictaturii regale și primul care a avut ca miniștri câțiva membrii ai Gărzii de Fier. Cîteva zile mai târziu, întâmpina venirea la putere a statului național legionar spunând că acesta este ca o trecere “de la moarte la viață”⁵⁰.

⁴⁸ Vezi atacul lui Cristea la adresa evreilor în *Apărarea Națională*, 24 august 1937 și *Curentul*, 19 august 1937. Citatul este din *Curentul*, 19 august 1937, așa cum a fost citat de Volovici, op. cit., p.55. Pentru reacția entuziasmată a lui Cuza, vezi *Apărarea națională*, 24 august 1937. Despre Miron Cristea vezi Ancel, op.cit., pp.160-168.

⁴⁹ Iancu, *Les Juifs en Roumanie*, op.cit., p. 301.

⁵⁰ Despre lauda adusă de Crainic operei lui Cuza, vezi Nichifor Crainic, “Naționalitatea în artă”, *Gîndirea*, martie 1935; și despre întâmpinarea entuziastă a Statului Național Legionar, vezi “Revoluția legionară”, *Gîndirea*, octombrie 1940.

În afară de rolul politic tradițional, Liga Apărării Național Creștine a organizat grupări militante de studenți conduse inițial de Codreanu, precum și unitățile paramilitare ale cămășilor albastre numite ”Lăncierii”, care subminau viața universitară, îi terorizau pe evreii de la sate și contribuiau la violențele de stradă care se răspândeau pe măsură ce perioada interbelică se apropia de sfârșit. Puterea electorală a Ligii în anii 1920 nu a depășit niciodată procentul de 4,76 la sută. La alegerile din 1927 și 1928 acesta a scăzut la mai puțin de două procente cerute de lege pentru a putea intra în Parlament, după ce Codreanu s-a rupt de LANC pentru a înființa propria sa mișcare, Garda de Fier. Dar la alegerile din 1933 Liga a ajuns la 4,47 la sută, partidul lui Cuza obținând astfel nouă locuri în Camera Deputaților. În timp ce partidul rămânea o voce influentă a antisemitismului lipsit de orice compromis și era respectat de oamenii de rând, el își pierde influența în rândul tineretului Gărzii de Fier, îndepărtându-se și probabilitatea că ar putea să câștige puterea politică.

Cu încurajarea Palatului Regal, se pare că Nichifor Crainic a jucat un rol critic în organizarea fuziunii Partidului Național Agrar cu Liga Apărării Național Creștine pentru a forma Partidul Național Creștin (PNC). Fuziunea a avut loc la 16 iulie 1935. Cuza, în vârstă de 78 de ani, a fost ales ”șef suprem” al partidului, în timp ce Goga, la cei 53 de ani, a devenit președinte și lider *de facto*. Crainic a fost numit secretar general. Noul partid PNC a ajuns la un total de 18 locuri prin punerea în comun a locurilor parlamentare obținute separat de partidele lui Goga și Cuza, care a adoptat zvestica Ligii ca simbol oficial. Ziarul lui Goga, *Țara noastră*, a devenit oficiosul partidului. Goga și Cuza s-au grăbit să asocieze PNC-ul cu cauza fascistă internațională, și au păstrat *Lăncierii* ca forță paramilitară a lor. Între 1935 și 1937, *Lăncierii* au fost responsabili pentru chinuirea și brutalizarea evreilor, acțiuni care rivalizau cu cele comise de Garda de Fier. Nu erau neobișnuite confruntările, uneori sângeroase, între Lăncieri și unități ale Garzii de Fier⁵¹. Imitându-i pe Hitler și Mussolini, Goga și Cuza au organizat și ei întruniri de masă într-un efort de a demonstra dreptul lor la

⁵¹ În timp ce analizele autorilor reflectă perioada politică în care aceste cărți erau scrise, despre activitatea Partidului Național Creștin vezi Florea Nedelcu, *Viața Politică în România în preajma instaurării dictaturii regale* (Cluj, Editura Dacia, 1973) și Gheorghe T. Pop, *Caracterul antinațional și antipopular al activității Partidului Național Creștin* (Cluj, Editura Dacia, 1978). Despre rolul lui Crainic în fuziune, vezi Nedelcu, op.cit., 91-92. Despre alți factori care au condus la fuziune, vezi Shapiro ”Prelude...”, loc.cit, pp.50-54. Despre violența PNC, vezi Nagy-Talavera, op.cit., pp. 289-296; și dosarele microfilmate ale Siguranței și ale Poliției din Arhivele Muzeului Memorial al Holocaustului din Statele Unite (USHMM) , RG25.004M, ”Documente selectate de la Serviciul Român de Informații (SRI)”, în special rola 97, dosare 560 și 566; rola 106, dosare 1153 și 1154; și rola 104, dosare 1157 și 1159.

putere. Ei au adunat în București 200.000 de cămăși albastre la data de 8 noiembrie 1936, cu ocazia unui congres al PNC⁵².

Platforma PNC-ului cuprindea și poziții antisemite care existaseră înainte de fuziune în platformele partidelor lui Goga și Cuza. Ei erau pro-monarhiști, dar susțineau modificarea Constituției din 1923 pentru a asigura supremația etnică românească în toate domeniile vieții naționale. Ei doreau garantarea „caracterului național” al presei și al activităților culturale. Evreilor urma să li se impună *numerus clausus*. Vroiau de asemenea să-i elimine pe evrei dacă ei sau strămoșii lor intraseră în țară “prin fraudă” sau “după semnarea tratatelor de pace”. Pe lângă *numerus clausus*, evreii care rămâneau în țară trebuiau să fie excluși din toate instituțiile publice și din serviciile civile⁵³. Spre deosebire de Garda de Fier, Goga și Cuza nu reclamau schimbarea regimului, dar erau nerăbdători să preia guvernarea pentru a putea implementa măsurile antisemite pe care le propovăduiseră timp de decenii.

Goga și Cuza vroiau să stabilească relații mai apropiate cu Germania, dar fără să riște frontierele țării. Ambii fuseseră curțați intens de elemente ale regimului nazist. Înainte de 1934 Alfred Rosenberg și Arno Schickedanz *de la Aussenpolitisches Amt* au văzut în Goga cel mai promițător lider al oricărei *Volksbewegung* în România:

În România există un fundament antisemit puternic. Dar în ciuda repetatelor eforturi, această tendință nu s-a ridicat niciodată deasupra limitelor unui club din cauza doctrinelor științifice [academice] ale clasei conducătoare. Ce a lipsit a fost îndrumarea și conducerea unei personalități politice. După numeroase căutări pe bâjbâite, Biroul crede că a găsit această personalitate – fostul ministru și poet, Octavian Goga.

⁵² Conducerea PNC a făcut o convocare națională pentru ca aderenții săi să vină la București, sperând că vor aduna 500.000 de oameni: “voim să arătăm țării și lumii întregi, forța incomparabilă în țara noastră, a partidului Național Creștin și deci dreptul nostru la guvernare”. Apelul către “soldații zvasticii” îndemna ca adunarea să fie pașnică, dar menționa că cei care nu vin vor fi considerați dezertori. Vezi afișul publicat de filiala PNC din județul Neamț, în Arhivele USHMM, RG25.004M. Goga a pretins mai târziu că au participat 200.000 de aderenți. Ministrul german din România, Fabricius, estima că numărul a fost între 100.000 și 120.000; vezi Shapiro, “Prelude...”, loc.cit., p.51

⁵³ Folosind standardele propuse de ei, Goga și Cuza estimau că mai mult de un sfert din populația evreiască a României va fi expulzată în urma aplicării acestor directive. Despre platformă, vezi *International Reference Library*, op.cit., pp.174-177; și Cristian Sandache, *Doctrina național-creștină în România* (București, Editura Paideia, 1997).

Începând cu 1934, Goga a fost principalul lor client român, căruia i-au oferit asistență materială și consultanță⁵⁴.

Obiecțiile regelui față de implicarea germană în politica internă a României a ținut PNC-ul departe de centrul puterii, până în 1937. Pe de altă parte, alegerile din decembrie ale celui an s-au dovedit a fi o schimbare bruscă pentru șansele partidului. Forțate la expirarea termenului de patru ani de la alegerile din decembrie 1933, în alegerile din 1937 s-a întâmplat, pentru prima și ultima dată în perioada interbelică, ca partidul care organizează alegerile să nu întrunească majoritatea parlamentară⁵⁵. Partidul Național Țărănesc, Garda de Fier și Partidul „Tânărul Liberal” au încheiat un “pact electoral de neagresiune” pentru a combate manipularea alegerilor, dar în acest proces Partidul Național Țărănesc și Tinerii Liberali s-au autoeliminat, dat fiind că nu au părut potriviți pentru guvernare în ochii regelui. Campania electorală a fost marcată de ciocniri armate între *Lăncierii* PNC-ului și Garda de Fier⁵⁶. *Aussenpolitisches Amt* a încercat să aranjeze o alianță între PNC și Garda de Fier, dar nu a reușit⁵⁷. Codreanu vedea în PNC doar o altă față a regimului existent și și-a îndemnat adepții să nu voteze pentru candidații PNC sub nici o circumstanță, nici măcar în circumscripțiile unde nu candidau membri ai Gărzii de Fier.

PNC a intrat în alegeri pe o listă independentă de candidați. Ministrul german de la București i-a creditat cu puține șanse de câștig și a recomandat Ministerului de Externe german să nu sprijine nici un partid de dreapta, dar conta pe victoria Partidului Liberal al lui Tătărescu, care era “din ce în ce mai antisemit, din ce în ce mai nerăbdător să colaboreze cu Germania [și care se pregătea] să protejeze minoritatea germană”⁵⁸. Votarea a avut loc la 20 decembrie 1937, iar PNC a primit doar 9,15 procente, puțin mai mult decât cele 8,56 procente puse la un loc de Goga și Cuza în alegerile din 1933, când candidaseră separat. Un sprijin

⁵⁴ *Aussenpolitisches Amt* al partidului Nazist, condus de Alfred Rosenberg, pretinde că a fost forța decisivă în uniunea Goga-Cuza, în speranța de a crea un partid politic pro-german acceptat de regele Carol; vezi “Short Activity of the APA of the NSDAP, 1935”, (IMT Document 003-PS), Office of the United States Chief Council for Prosecution of Axis Criminality, *Nazi Conspiracy and Aggression* (Washington, 1946), vol.3, p.15. Pasajul citat este din “Brief Report on the Activities of the APA of the NSDAP from 1933 to 1943”, (IMT Document 007-PS), ibid., vol.3, p.36. Rosenberg a născocit multe planuri pentru a strecura ajutor financiar german către Goga și PNC. În 1934 a încercat să manipuleze un acord de cliring româno-german pentru a trimite lui Goga 700.000RM. El a pasat fondurile către PNC prin intermediul lui Radu Lecca, corespondentul de la București al lui *Volkischer Beobachter*, viitorul comisar pentru problemele evreiești în timpul regimului antonescian. Unele plăți sunt confirmate, cum ar fi transporturi de insigne cu zvastică și materiale propagandistice tipărite în Germania. Cifrele pentru ajutorul total nu sunt încă disponibile.

⁵⁵ O analiză utilă pentru această perspectivă este cea a lui Matei Dogan, *Analiza statistică a ‘democrației parlamentare’ din România* (București, Editura Partidului Social-Democrat, 1946).

⁵⁶ Nagy-Talavera, op.cit., p.293.

⁵⁷ “Brief Report...1933 to 1943” loc.cit., p.36.

⁵⁸ Raportul lui Fabricius către Ministerul Afacerilor de Externe German, 6 iulie 1937, Captured German Documents, U.S. National Archives, Microcopia nr. T-120, seria 1986, cadrul 440810-821.

semnificativ pentru partid a existat în nordul Moldovei și în Basarabia – baza electorală tradițională a lui Cuza. În alte părți din România partidul dominant al dreptei politice era, în mod clar, Garda de Fier⁵⁹.

În ciuda slabei performanțe din alegeri, în câteva zile Octavian Goga a devenit prim ministru. Alegerile regelui erau în fapt limitate, dat fiind că Partidul Liberal nu reușise să obțină majoritate parlamentară chiar dacă organizase alegerile, dar și din cauza relațiilor încordate cu conducerea Partidului Național Țărănesc. El se temea că Garda de Fier ar putea să-l răstoarne de pe tron sau să ducă brusc România mai aproape de Germania și Italia din punct de vedere diplomatic, sau pur și simplu să creeze haos în țară.

În favoarea PNC-ului a contat faptul că nu părea să constituie o amenințare pentru autoritatea regelui. Cu un sprijin popular limitat, PNC se putea dovedi un instrument maleabil pentru îndeplinirea propriilor lui scopuri autoritariste. Numirea lui Goga îi putea domoli pe naziști fără a submina aranjamentele de securitate pe care România le avea cu Marea Britanie și cu Franța, cărora regele le acorda o mare importanță. Posibil că regele a încercat să îndepărteze pericolul mult mai amenințătoarei Gărzi de Fier apelând la dreapta conservatoare, dar zgomotos antisemită a PNC-ului. Sau poate că vedea invitația la guvernare a lui Goga și Cuza doar ca un pas intermediar către noi alegeri sau o manevră calculată pentru a demonstra că democrația parlamentară nu mai funcționa în România. Oricare ar fi fost motivarea regelui, Partidul Național Creștin a început să guverneze oficial din 28 decembrie 1937. A.C. Cuza a devenit ministru fără portofoliu, iar fiul său, Gheorghe Cuza, ministru al Muncii. Pentru a limita, atât în țară cât și în străinătate, libertatea de acțiune a conducerii PNC, pentru posturile cheie din securitate, armată și diplomatie regele a numit pentru noul guvern miniștri aleși de el și care nu erau membrii ai PNC. În pofida acestor precauții, numirea guvernului PNC a fost primită cu îngrijorare în Europa de vest, întrucât Goga era considerat „un discipol declarat și admirator al Mesiei cămășilor brune din Germania”⁶⁰.

⁵⁹ Rezultatele pentru partidele care au obținut cele două procente minime pentru reprezentare în Camera Deputaților sunt următoarele: Blocul guvernamental 35,92%/152 de locuri; Partidul Național Țărănesc 20,40%/86 de locuri; Garda de Fier 15,58%/66 locuri; PNC 9,15%/39 de locuri; Partidul Maghiar 4,43%/19 locuri; Partidul Național Liberal (Gh.Brătianu) 3,89%/16 locuri; Partidul Radical Țărănesc (G.Iunian) 2,25%/9 locuri. Pentru o analiză statistică a alegerilor din 1937, mai ales referitoare la rezultatele electorale PNC și Garda de Fier în anumite județe, vezi Shapiro, „Prelude...”, loc.cit. Vezi și C.Enescu “Semnificația Alegerilor din Decembrie 1937 în evoluția politică a neamului românesc”, *Sociologie Românească*, II:11-12 noiembrie-decembrie 1937, pp. 512-526.

⁶⁰ Despre motivația regelui Carol de a chema PNC la guvernare, vezi Shapiro “Prelude...”loc.cit. Citatul este din A.L.Easterman, *King Carol, Hitler and Lupescu* (Londra, 1942), p.101.

Oricât de limitate le-ar fi fost prerogativele, Goga și Cuza nu au pierdut timp în aplicarea platformei lor antisemite. În proclamația sa inaugurală, primul ministru Goga declara:

Vrem România a românilor! Acesta este certificatul de naștere al noului cabinet. Noi credem în renașterea națiunii române și a Bisericii ei creștine. Noi credem că este o datorie sfântă să ne punem pecetea dominației noastre etnice în toate domeniile vieții politice⁶¹.

Guvernând prin decrete-legi, fără confirmarea parlamentului, PNC și-a îndreptat primele măsuri administrative împotriva minorității evreiești. Jurnaliștii evrei au fost lipsiți de drepturile lor de ziariști din presă. Ziarele pe care guvernul le considera deținute sau dominate de evrei, inclusiv *Dimineața*, *Adevărul sau Lupta*, ca și ziarele evreiești care apăreau în provincie în idiș și ebraică, au fost închise. Evreii care primeau salariile din bani publici au fost concediați și toate ajutoarele acordate de stat instituțiilor evreiești au fost retrase. Acuzați că otrăvesc țărâniea și îndeamnă tinerele românce la prostituție, s-a considerat că evreii nu sunt potriviți pentru a deține licențe de comercializare a băuturilor alcoolice și pentru a angaja slujnice neevreice cu vârsta sub 40 de ani. Limba idiș, folosită mult timp în administrația din Basarabia și Nordul Moldovei, a fost declarată inacceptabilă. (A fost proiectat și un decret care urma să interzică accesul juriștilor și avocaților evrei în barou, dar nu a fost promulgat). Unele proprietăți evreiești, cum ar fi terenul și clădirea Căminului evreiesc din Cernăuți, au fost confiscate de către stat⁶².

Mult mai semnificativ a fost că în concordanță cu platforma PNC-ului din 1935, guvernul a proclamat Decretul-lege nr. 169/22 ianuarie 1938 pentru revizuirea cetățeniei evreilor. Legea anula în fapt cetățenia acordată evreilor după începerea primului război mondial. Ea cerea ca în decurs de 40 de zile de la publicarea listelor de cetățenie, toți evreii, indiferent cât de mare ar fi fost perioada de rezidență a familiilor lor, să trimită “pentru verificare” documentele împreună cu materialele auxiliare specificate. Evreii care nu îndeplineau cerințele sau ale căror documente erau considerate insuficiente erau declarați

⁶¹ Citat din Jerome și Jean Tharaud, *L'Envoyée de l'archange* (Paris, Librairie Plon, 1939), p.186.

⁶² Despre decretele și ordonanțele guvernului PNC, efectele și reacțiile provocate de acestea în România și în afara ei, vezi Ancel, *Contributii...*, op.cit., pp. 65-84; Iancu, *Les Juifs en Roumanie*, op.cit., pp. 303-313; și Shapiro, “Prelude...”loc.cit., pp.72-74. Îndată ce a fost confiscat, Centrul Evreiesc a trecut în proprietatea Mitropoliei Bucovinei.

„străini”. Pe lângă pierderea drepturilor politice, aceasta însemna pentru mulți evrei pierderea posibilității de a profesa și potențiala deportare după bunul plac al guvernului⁶³.

Prin aceste măsuri antisemite Goga și Cuza au intenționat să crească popularitatea PNC înainte de noile alegeri și pentru a-i reasigura pe patronii lor de la Berlin că ei pot apropia România de Germania, cu toată preemțiunea regelui asupra posturilor din politica externă, apărare și securitate. Dar măsurile au avut și un impact dramatic asupra evreilor români. Mulți și-au pierdut locurile de muncă peste noapte. Unii evrei din zonele rurale s-au văzut deposedați de mijloacele lor de existență, obligați să se mute în orașe și să lase în urmă proprietățile imobiliare care nu puteau fi luate cu ei. Cu toții simțeau nesiguranța de a nu ști unde urmează să mai lovească pumnul guvernului și dacă documentația îi va mulțumi pe supraveghetorii care se ocupau cu revizuirea cetățeniei. Deși guvernul PNC a fost izgonit de la putere înainte ca procesul de revizuire să se încheie, Decretul-lege 169 a rămas valid și sub dictatura regală. Când statisticile au fost finalizate, din 203.423 de familii care au trimis cereri de revizuire, 73.253 familii – adică un total de 252.222 de evrei – și-au pierdut cetățenia ca rezultat al inițiativei Partidului Național Creștin⁶⁴.

Consecințele au fost dezastruoase nu numai pentru evrei, dar și pentru noul guvern și pentru țară. Evreii au declarat un boicot economic, și-au retras depozitele din bănci, și-au vândut acțiunile și au organizat o grevă a taxelor și impozitelor. Evreii din afara României au adus situația la cunoștința guvernelor lor și a Ligii Națiunilor. Franța și Marea Britanie au folosit oportunitatea oferită de aceste măsuri antievreiești pentru a-și exprima nemulțumirea față de guvernul perceput de ei ca înclinat spre nazism și Germania nazistă. Spre sfârșitul lunii ianuarie guvernul de pe Quay d’Orsay făcea cunoscut că, în cazul în care măsurile antisemite nu sunt anulate, Franța se consideră eliberată de obligațiile alianței cu România, care includeau garanția frontierelor, asistență în pregătirea militară și credite pentru armamente. La 22 ianuarie guvernul britanic anunța că vizita regelui Carol în Marea Britanie, stabilită pentru 21 martie, este amânată pe o perioadă nedeterminată. Ministrul Marii Britanii la București, Reginald Hoare, i-a spus lui Constantin Argetoianu, confidentul regelui, că țara sa dorește îndepărtarea imediată de la putere a guvernului Goga-Cuza⁶⁵.

⁶³ Pentru referatul guvernului și textul decretului, vezi Lya Benjamin, ed., *Evreii din România între anii 1940-1944, Vol.I, Legislația Antievreiască* (București, Editura Hasefer, 1993), pp. 25-32.

⁶⁴ Vezi Ancel, *Contribuții...*, op.cit., p. 81 și raportul oficial “Studiu asupra problemei evreiești în România, 1942”, din care sunt scoase statisticile sale, în Jean Ancel, ed., *Documents Concerning the Fate of Romanian Jewry During the Holocaust* (Jerusalem, Beate Klarsfeld Foundation, 1986), vol.10, nr.107, p. 255. Iancu oferă statistici ușor diferite în Iancu, *Les Juifs en Roumanie*, op.cit., p. 312. Un tablou oficial prezentat sub dictatura regală a apărut în *Monitorul Oficial*, 24 noiembrie 1939, citat în parte de Lya Benjamin, *Legislația...*, op.cit., pp. 3-36.

⁶⁵ Shapiro, “Prelude...”, loc.cit., pp.73-75.

În fața creșterii haosului economic și a presiunii diplomatice din partea aliaților României, situația guvernului PNC s-a deteriorat rapid. Sperând că își vor asuma conducerea dreptei românești, se părea că Goga și Cuza pierd teren în favoarea Gărzii de Fier, în ciuda eforturilor ministrului de Interne Armand Călinescu de a suprima mișcarea lui Codreanu. Nici Italia și Germania nu le mai ofereau sprijinul lor. După ce o delegație a Gărzii de Fier a fost întâmpinată la Roma de mulțimi uriașe și cu onoruri oficiale, protestul lui Goga l-a făcut pe ministrul Ciano să conchidă că guvernul PNG a fost doar unul de tranziție, „un fel de guvern von Papen” care va ceda curând puterea, ce va fi preluată de Codreanu⁶⁶. Când Goga a folosit mesajul de anul nou către Hitler pentru a cere garanția germană privind frontierele României, Cancelaria prezidențială nu a permis ca mesajul să fie publicat în Germania și nu a oferit vreo garanție⁶⁷. Temându-se că și Germania ar putea să prefere Garda de Fier, Goga a acuzat că aceasta a primit prin intermediul Ministerului de Externe german (*Auswartiges Amt*) 17.000 de kilograme de material publicat și a cerut să se termine cu ajutorul german pentru mișcarea legionară⁶⁸.

Dar și armonia din interiorul PNC s-a deteriorat. Cuza vroia acțiuni radicale împotriva evreilor și un ritm rapid în aderarea la Axă. În plus, cerea mână liberă pentru folosirea *Lăncierilor* în acțiuni de stradă contra evreilor și a Gărzii de Fier. Cuza s-a înfuriat atunci când Goga, încercând să programeze o nouă serie de alegeri, s-a opus campaniei de teroare rezultată din aceste acțiuni. El a obiectat și când Goga a făcut, pentru prima oară, excepții de la decretele antisemite pentru prieteni de-ai săi, și a cerut amânarea până după alegeri a unor părți din campania antisemită⁶⁹. Cât despre rapida aderare la Axă, Goga avea prea puțină putere de inițiativă în politica externă și nu era în postura de a satisface pretențiile lui Cuza. Protestând împotriva vizitei ministrului de Externe Micescu la Liga Națiunilor, Cuza și fiul său au refuzat să ia parte la recepția pentru întâmpinarea ministrului la întoarcerea acasă din prima sa călătorie diplomatică⁷⁰. Când a început, la 6 februarie, campania pentru alegerile

⁶⁶ *Ciano's Hidden Diary, 1937-1938*, tradus în engleză de Andreas Mayor (New York, 1953), p.52, înregistrarea din 7 ianuarie 1938.

⁶⁷ *Documents on German Foreign Policy, 1918-1945* (DGFP), seria D (Washington, 1957-1966), vol.V, documentul 157, Memorandumul Cancelariei Prezidențiale, 1 ianuarie 1938.

⁶⁸ Heinburg de la Ministerul de Externe către Ministerul de Război, Abteilung Ausland, 3 ianuarie 1938; și Ministerul de Externe către Cancelaria prezidențială și Cancelaria Reich-ului, 5 ianuarie 1938; în *Captured German Documents*, U.S. National Archives, Microcopia nr. T-120, seria 1945, cadrul 435399-400 și 435408. De asemenea DGFP, seria D, vol.V, doc.164, Șeful Cancelariei Reich-ului către Ministrul de Externe, 18 ianuarie 1938.

⁶⁹ Andreas Hillgruber, *Hitler, König Carol und Marschall Antonescu – Die Deutsch-Rumanische Beziehungen, 1938-1944* (Wiesbaden, Franz Steiner Verlag, 1954), p.16; și Fabricius către Ministerul de Externe, 12 februarie 1938, în *Captured German Documents*, U.S. National Archives, Microcopia nr. T-120, seria 1988, cadrul 440988-997.

⁷⁰ ISISP, *Studii privind politica externă a României* (București, 1969), p.201.

parlamentare programate pentru 2 martie, au izbucnit violențe de proporții atât de alarmante, încât până și diplomații germani de la fața locului se temeau că situația ar putea degenera într-o anarhie totală. În prima zi a campaniei au avut loc ciocniri sălbatice între unitățile Gărzii de Fier, pe de o parte, și *Lăncierii* cuziști și forțele de poliție și securitate ale guvernului Călinescu, pe de altă parte⁷¹. Codreanu a raportat că doi oameni ai săi au fost uciși, 52 răniți și 450 arestați⁷². Goga era șocat. Prin intermediari care nu sunt încă clar identificați, el a ajuns la o înțelegere cu Codreanu pentru a pune capăt violenței. La 8 februarie au anunțat că, având în vedere că atât PNC cât și Garda de Fier vor prezenta liste de candidați pentru alegeri, Garda de Fier a căzut de acord să se abțină de la participarea în campania electorală⁷³. Această colaborarea a lui Goga cu liderul mișcării despre care regele Carol credea, în mod corect, că va încerca să-l alunge de pe tron, era mai mult decât acesta putea suporta. El l-a convocat pe Goga pe 10 februarie și i-a cerut demisia, iar pe 11 februarie declara invaliditatea Constituției. Patru zile mai târziu scotea în afara legii partidele politice, iar pe 20 februarie promulga o nouă Constituție, instalând dictatura regală.

Cum legătura României cu Germania devenea din ce în ce mai profundă, guvernul Partidului Național Creștin din decembrie 1937 - februarie 1938 a fost salutat în ambele țări ca inițiatorul colaborării lor și regimul responsabil pentru creșterea importanței dictatorului din timpul războiului, Ion Antonescu. În 1943 Alfred Rosenberg scria:

“Practic Antonescu este văzut astăzi ca executor al moștenirii încredințată lui de Goga”⁷⁴. Chiar Antonescu spusese că ”România împlinește azi visurile și idealurile lui A.C. Cuza și Octavian Goga, pregătindu-se să rezolve problema evreiască conform cu programul nazist”⁷⁵. Această continuitate de scopuri referitoare la evrei era de înțeles, fiind, în opinia lui Cuza, Goga și Antonescu, parte a unui proces ale cărui începuturi se puteau regăsi în urmă cu aproape o sută de ani. Susținători ai PNC au reapărut ca parte a regimului civil birocratic din

⁷¹ Fabricius către Ministerul de Externe, 9 februarie 1938, în *Captured German Documents*, U.S. National Archives, Microcopia nr. T-120, seria 1988, cadrul 440972-975.

⁷² Nagy-Talavera, op.cit., p.295.

⁷³ Despre furia lui Goga și pretenția sa că a servit ca intermediar, vezi relatarea lui M. Sturdza, viitor ministru de Externe al Gărzii de Fier în Statul național-legionar, *The Suicide of Europe* (Boston, Western Islands Publishers, 1968), pp.104-105. Despre înțelegerea dintre Goga și Codreanu, vezi Weber, “Romania”, loc.cit., p.551; Fabricius către Ministerul de Externe, 9 februarie 1938, în *Captured German Documents*, U.S. National Archives, Microcopia nr. T-120, seria 1988, cadrul 440972-975; și Shapiro, “Prelude...”, pp.83-84. Ordinul lui Codreanu de a înceta activitatea electorală se găsește în Manifestul datat 8 februarie 1937, în Corneliu Zelea Codreanu, *Circulări și Manifeste* (Colecția Omul Nou, 1951), pp.232-233.

⁷⁴ “Brief Report on the Activities of the APA of the NSDAP from 1933-1943”, loc.cit., p.40.

⁷⁵ *Blood Bath in Rumania*, (New York, The Record, 1942), p.33.

timpul războiului, după ce Antonescu și-a încheiat scurta colaborare cu succesorii lui Codreanu și a înfrânt rebeliunea Gărzii de Fier din ianuarie 1941⁷⁶.

Antisemitismul Gărzii de Fier

Octavian Goga și A.C. Cuza au fost în mod clar produsul regimului politic tradițional stabilit la jumătatea secolului XIX și moștenit de România Mare după primul război mondial. Ei au funcționat în cadrul lui, și-au conceput strategiile politice bazându-se pe el, au ajuns la putere prin el și au fost împreună atunci când puterea lor s-a evaporat. Nu se poate spune același lucru despre Corneliu Zelea Codreanu și mișcarea pe care a fondat-o, Garda de Fier. PNC era pro-monarhist și pro-Carol; Garda, nu. Conducerea PNC căuta să întrețină relații de egalitate, dacă nu chiar de cordialitate, cu conducerea celorlalte partide politice; Garda nu dorea aceasta și s-a autodefiniț în mod diferit, nu ca partid ci ca ”mișcare”. PNC vroia să păstreze guvernul parlamentar, chiar dacă acesta urma să fie reconfigurat și organizat într-o manieră mai elitistă și mai corporatistă; Garda de Fier vroia să răstoarne regimul parlamentar. Goga și Cuza evaluau relația lor cu cercurile conducătoare culturale și religioase ca fiind în vârful piramidei sociale din România; Garda de Fier era împotriva cercurilor conducătoare, îmbrățișând “acțiunea” tinerească, populismul țărănesc și mistica religioasă, așa cum a fost exemplificată de clerul local (de multe ori neștiutor de carte). PNC a îmbrățișat oficial *numerus clausus*; Garda de Fier l-a respins ca nefiind suficient de radical pentru rezolvarea ”problemei evreiești”⁷⁷.

Fiul unui partener pe termen lung al lui A.C. Cuza, Codreanu a fost student în Drept la Universitatea din Iași, unde s-a impregnat cu antisemitismul brut și cu teoria pseudoștiințifică proferată de Cuza și N.C. Paulescu. Sub protecția lui Cuza a devenit activ din punct de vedere politic în cadrul universității, fiind președintele Asociației studenților în Drept și, inspirat de articolele din *Apărarea Națională*, pe care Cuza și Paulescu l-au înființat în 1922, a fondat în același an Asociația studenților creștini, cu scopul de a ”apăra patria de invazia

⁷⁶ Nagy-Talavera, op.cit., pp.328-329.

⁷⁷ Există numeroase scrieri științifice despre Garda de Fier, și o abundență literatură ideologică, istorică și memorială lăsată de liderii, membrii, simpatizanții și exilații Gărzii de Fier. Printre cele mai importante analize se numără Armin Heinen, *Die Legion Erzengel Michael in Rumanien—Soziale Bewegung und politische Organisation* (Munich, R. Oldenbourg Verlag, 1986); Radu Ioanid, *The Sword of the Archangel—Fascist Ideology in Romania* (Boulder, East European Monographs, 1990); Francisco Viera, *La Mistica del Ultracionalismo—Historia de la Guardia de Hierro* (Barcelona, Bellaterra, 1989); Eugen Weber, “The Men of the Archangel,” in George L. Mosse, Ed., *International Fascism* (London and Beverly Hills, Sage, 1979), pp.317-343; Eugen Weber, “Romania” in Rogger and Weber, Eds., op.cit.; and Nagy-Talavera, op.cit.

evreiască”. Liderii asociației au îmbrățișat principiile “anti-democrației”, “disciplinei” și pe cel al “conducerii”⁷⁸.

La fundarea Ligii Apărării Național Creștine în martie 1923, Cuza i-a încredințat tânărului Codreanu misiunea de a organiza Liga pe baze naționale, pe care el o vedea realizată de un corp tânăr, în afara modelului politic tradițional. Cuza organizase pentru prima oară unități studențești paramilitare în 1922, când era unul dintre președinții Uniunii Național Creștine, care avusese o viață scurtă. Aceste unități paramilitare studențești erau subordonate conducerii ierarhice a Uniunii. Nu a durat mult până la începerea unui conflict între Cuza și Codreanu. Cuza dorea să conducă Liga conform cu liniile politice tradiționale a partidului, chiar dacă uneori această politică era extremistă și violentă, iar pentru îndeplinirea scopurilor antisemite vroia să acționeze în cadrul sistemului parlamentar. Codreanu, pe de altă parte, nu numai că dorea mai multă putere pentru el însuși, conform principiului “conducerii”, dar urmărea și să facă din Ligă o mișcare revoluționară de “reînnoire morală”, în care violența organizată, nu doar împotriva evreilor dar și a cercurilor conducătoare, era o metodă acceptabilă, chiar preferată, pentru atingerea scopurilor acestei mișcări. Prin 1927 relațiile dintre cei doi deveniseră atât de încordate, încât Codreanu și adepții săi au părăsit Liga în data de 24 iunie. Ei au format propria lor mișcare, numită la început Legiunea Arhanghelului Mihail, apoi Garda de Fier⁷⁹.

Antisemitismul a fost un element central al ideologiei Gărzii de Fier. În 1937, Codreanu scria în Circulara sa nr. 119:

Misiunea istorică a generației noastre este rezolvarea problemei jidovești. Toate luptele noastre de peste 15 ani, scopul acesta l-au avut și toate eforturile vieții de acum încoace, scopul acesta îl vor avea⁸⁰.

Antisemitismul Gărzii de Fier asculta de vocile din trecut ale intoleranței antisemite românești care îi inspiraseră pe Cuza și pe alții în deceniile dinainte de apariția pe scenă a Gărzii de Fier. În *Pentru legionari*, Codreanu mărturisea în mod deosebit inspirația primită de

⁷⁸ Codreanu, *For My Legionaries*, op.cit., p.45, 48.

⁷⁹ Înrautățirea relațiilor dintre cei doi este descrisă în declarația de intenție autobiografică a lui Codreanu *Pentru Legionari* (For My Legionaries), publicată pentru prima dată în 1936. Pentru apărarea de către Cuza a mișcării studențești înainte de demisia lui Codreanu de la Liga Apărării Național Creștine, vezi *Mișcările studențești și cauzele lor – Declarație făcută în fața comisiei de anchetă de A.C.Cuza* (București, Tipografia Deleormanul, 1925). În acest capitol, denumirea de Garda de Fier este folosită pentru a desemna mișcarea lui Codreanu, știindu-se că numele oficial al acesteia s-a schimbat din timp în timp (Legiunea Arhanghelului Mihail, Totul pentru țară). Termenul de “mișcare legionară” este folosit pe scară largă de istorici și cercetători.

⁸⁰ Codreanu, *Circulări și Manifeste*, op.cit., p.199.

la Conta, Alecsandri, Kogălniceanu, Eminescu, Hașdeu, Xenopol și alții, fără să-i mai menționăm pe A.C. Cuza, Paulescu și pe alți furnizori de antisemitism modern. Toate temele tradiționale fuseseră absorbite de Legiune: refuzul dreptului la cetățenie; invazia masivă a evreilor din est; supra-popularea evreiască din orașele românești; exploatarea țărănimii prin alcool, tutun și alte mijloace de corupere; controlul presei; deznaționalizarea culturii române; serviciul lor desăvârșit în slujba dușmanilor României; și reprezentarea intereselor străine.

Oricum, antisemitismul gardist conținea și elemente noi. El nu era direcționat doar împotriva evreilor înșiși, ci și împotriva “iudaizării” României – în special a politicianilor – care fuseseră corupți de evrei și permiseseră ”preluarea” țării de către aceștia. El adoptase dictatura ca principiu organizațional și violența ca instrument de combatere a amenințării ”statului iudeu” – instituit în jurul Talmudului și al Cahalului și, mai recent, în forma bolșevismului și a comunismului⁸¹. Antisemitismul gardist mai glorifica lupta spirituală și moralitatea întemeiată pe imaginile mistice ale Bisericii Ortodoxe Române⁸².

Aceste trei elemente au produs consecințe dramatice. Codreanu a început, încă din 1923, să identifice ”trădătorii”, românii care-și trădaseră propriul popor “pentru arginții lui Iuda”, cu intenția de a-i omorî. Pedepsa exemplară, argumenta Codreanu, ”trebuie să cadă mai întâi asupra trădătorilor, și apoi asupra dușmanilor”⁸³. Prima listă de ”trădători” alcătuită în 1923 includea șase miniștrii din cabinetul condus de George Mârzescu, care proiectaseră principala lege prin care evreii au obținut cetățenia după promulgarea noii Constituții a României în acel an. În următorii 18 ani, mișcarea lui Codreanu a fost responsabilă pentru numeroase incidente de stradă, îndreptate mai ales împotriva evreilor; pentru asasinarea a doi primi miniștri în funcțiune (Ion Duca în 1933 și Armand Călinescu în 1939); și pentru uciderea altor miniștri din Cabinet și a unor personalități locale și naționale din sferile politică și culturală. Cu lupta lor împotriva ordinii stabilite, legată integral de lupta „pe viață și pe moarte” împotriva evreilor, violența Garzii de Fier a culminat în 26 spre 27 noiembrie 1940, cu asasinarea a 64 de personalități conducătoare, apărători ai ordinii politice interbelice (inclusiv a unui fost prim ministru) în închisoarea de la Jilava; cu uciderea a șase prefecți de poliție în aceeași noapte; scoaterea din casă, cu intenția de a-i omorî, a șapte conducători

⁸¹ Codreanu, *For My Legionaries*, op.cit., p.103, pp.222-224.

⁸² Ibid., pp.125-127, 213-214. Primul pasaj relatează cum de ziua sfântului lor tutelar, o icoană a Arhanghelului Mihail, pe care Codreanu și colegii lui din închisoarea de la Văcărești o priveau în timpul detenției, în 1923, l-a inspirat pentru a numi noua mișcare de tineret pe care ei o proiectau – Legiunea Arhanghelului Mihail. Puritatea sfântă, sabia și lupta împotriva satanei erau conceptele centrale. Al doilea pasaj, intitulat “Materie contra spiritului”, citează “tăria morală”, “credița neclintită”, și “subordonarea materiei de către spirit” ca fiind garantele victoriei asupra “forțelor satanice coalizate cu scopul de a ne distruge”. (Tradus din ediția engleză.)

⁸³ Ibid., p.118.

politici și ai siguranței interne (dintre care trei foști primi miniștri); cu asasinarea brutală a lui Nicolae Iorga, de asemenea fost prim ministru, și a lui Virgil Madgearu, fost ministru din partea Partidului Național Țărănesc. Rebeliunea legionară din ianuarie 1941 a început tot cu un asalt asupra ordinii existente, personificată atunci de Ion Antonescu, și a fost desigur din nou legată în totalitate de atacurile împotriva evreilor, pentru care “rebeliunea” a fost un “pogrom” în care au murit cel puțin 120 dintre ei⁸⁴.

Garda de Fier era considerată de regele Carol o amenințare pentru politica sa, pentru locul său pe tron și posibil pentru dinastia însăși. Mișcarea a fost declarată ilegală în trei rânduri, de trei guverne separate la începutul anilor 1930, a fost agresiv supravegheată de guvernul Tătărescu din 1933-1937 și a fost urmărită necruțător în timpul dictaturii regale. Codreanu însuși a fost asasinat în septembrie 1939 în timp ce se afla în custodia Poliției de securitate (Siguranța). Asasinarea lui Armand Călinescu în septembrie 1939 a fost urmată de încă și mai multe arestări, iar unii membri ai mișcării au fugit în Germania. După aproximativ șase luni de relativă libertate de acțiune în timpul guvernului lui Ion Gigurtu (iulie-septembrie 1940) și după Statul național legionar (septembrie 1940-ianuarie 1941), mișcarea a fost scoasă din nou în afara legii după “rebeliune”. În mod limpede, legătura dintre antisemitism și ideologia anti-establishment își are prețul său.

Componenta mistico-religioasă a antisemitismului legionar mergea de asemenea în urmă, la temele tradiționale antisemite ale Bisericii. Garda de Fier nu respingea ideile mai vechi. Ea folosea miturile *Protocoalelor Înțelepților Sionului* pentru propaganda în rândul clericilor de la sate; condamna rabinii, Talmudul și comunitatea ca arme satanice ale dominației evreiești; și argumentau că Vechiul Testament nu era de origine evreiască și că evreii moderni (iudeii, evreii, jidanii) nu erau descendenți ai evreilor biblici. Codreanu scotea în evidență legătura național-religioasă, acuzând evreii de distrugerea “legăturii spirituale” dintre poporul român și Dumnezeu, astfel încât ei puteau ruina națiunea română⁸⁵. Limbajul folosit de scriitorii legionari era plin de simboluri religioase. Corpul de elită al Legiunii a fost supranumită “Frăția de cruce”. Membrii Gărzii de Fier căzuți în Spania alături luptând de Franco au fost numiți “crucificați”⁸⁶.

⁸⁴ Comandantul Militar al Capitalei, *Asasinatele dela Jilava...Snagov și Strejnicul: 26-27 Noemvrie 1940* (București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, 1941); Președinția Consiliului de Miniștri, *Pe Marginea Prăpastiei: 21-23 Ianuarie 1941*, 2 volume (București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, 1942); și Matatias Carp, *Cartea Neagră – Fapte și Documente – Suferințele Evreilor din România, 1940-1944*, vol. I – Legionarii și Rebeliunea (București, SOCEC, 1946).

⁸⁵ Codreanu, *For My Legionaries*, op.cit., p.106.

⁸⁶ Vezi “La Icoană”, *Pământul Strămoșesc*, 1 august 1927, în Ion Moța, *Cranii de lemn – Articole 1922-1936*, a treia ediție (București, Editura Totul Pentru Țară, 1937), pp.19-22. Despre acest grup de elită, vezi Gh. Gh.

Criticii îl acuzau pe Codreanu că vrea să-i copieze pe Mussolini și Hitler. Dar în contrast cu mișcările fasciste din Italia și Germania, areligioase sau anti-religioase în esență, Garda de Fier „era o mișcare de renaștere religioasă sau, poate mai exact, o mișcare de regenerare cu conotații religioase”⁸⁷. Aceasta, desigur, cu un scop. În *Pentru legionari*, Codreanu povestește despre o cină luată împreună cu discipolii lui în închisoarea Văcărești după ce fusese descoperit complotul pentru uciderea liderilor politici “iudaizați”. El le spune acestora: “Sunt forțat să vă aduc vești triste. Se știe cine a fost trădătorul. El este în mijlocul nostru, stă la masă cu noi”. După ce trădătorul a fost identificat, Codreanu l-a iertat⁸⁸. Limbajul jertfei, al acceptării bucroase a morții pentru salvarea națiunii, al crucificării și reînvierii a fost constant folosit de scriitorii legionari și de Codreanu însuși. Când numele legionarilor căzuți erau strigate la mitinguri și demonstrații, ceilalți membri ai Gărzii strigau “prezent!” După moartea lui Codreanu, nu era ceva neobișnuit ca membrii Legiunii să folosească expresia “Căpitanul e cu noi!” sau să se refere la “învierea” acestuia⁸⁹.

Chemarea Legiunii la înnoire spirituală, afundare în lupta mistică și violentă împotriva satanei (evreilor), credință ortodoxă românească, “conducere” de către un “uns” și la răsturnarea ordinii “iudaizate” stabilite, era extrem de atrăgătoare pentru tinerii intelectuali care se dezvoltaseră de-a lungul perioadei interbelice, așa cum antisemitismul tradițional se dovedise a fi un magnet pentru elitele secolului XIX și începutului de secol XX. Garda de Fier părea că oferă o filosofie integrată, cu o finalitate clară, pe viață și pe moarte. Noua generație de intelectuali pentru care antisemitismul constituia parte integrantă a credo-ului lor legionar nu erau pseudo-savanți de genul lui Cuza și Paulescu. Ei erau principalii protagoniști ai identității culturale și intelectuale de la jumătatea secolului XX. Unii dintre ei au supraviețuit celui de al doilea război mondial, ca Eliade și Cioran, care au trăit în afara României și după Holocaust au devenit figuri intelectuale recunoscute internațional, ascuzându-și trecutul în timp ce își demonstau geniul. Alții, precum Crainic și Noica, au suferit o parte din viață în închisorile comuniste, dar au văzut cum puterea gândirii lor a afectat generația de tineri de după Holocaust care, ca și ei înainte, căutau de asemenea un destin mai bun decât cel stabilit de ordinea comunistă. Alții mai puțin vizibili, ca Vintilă

Istrate, *Frăția de Cruce* (Colecția Omul Nou, 1952), publicată inițial în 1935. Bănică Dobre, *Crucificații* (Colecția Omului Nou, 1951), publicată inițial în 1937.

⁸⁷ Eugen Weber, “România”, loc.cit., p.534.

⁸⁸ Codreanu, *For My Legionaries*, op.cit., pp.126-127.

⁸⁹ Pentru numeroase exemple ale acestui tip de limbaj, vezi Codreanu, *Circulări și manifeste*, op.cit.. Vezi *Corneliu Zelea Codreanu - Douăzeci de ani dela moarte* (Madrid, Editura Carpații, 1958), p.27; de asemenea, vezi poemul lui Radu Gyr de la p. 9: “Mormântul tău e numai Înviere/Prin tine luminăm de Veșnicie...”. Articolul lui Ion Tolescu din același volum, la pp.172-182, face o paralelă explicită între Codreanu și Iisus, încheiată cu desenul unei figuri neidentificată ce duce în spate o cruce.

Horia și Horia Stamat, și-au continuat după război, în exil, afilierea la Garda de Fier în încercarea lor de a menține vitalitatea legionară, sperând într-o renaștere hotărâtoare a mișcării înainte ca zilele lor să se sfârșească.

Legiunea a produs un număr de teoreticieni ale căror idei au fost importante în cadrul mișcării, dar mai puțin importante în cadrul societății românești ca întreg. Nicolae Roșu, Vasile Marin și alții au scris cărți în care proslăveau noul rol al Legiunii pe scena românească și în mod special virtuțile lui Codreanu⁹⁰. Nici unul dintre acești indivizi nu a avut capacitatea de a influența și impresiona așa cum reușeau Nae Ionescu, Mircea Eliade, Nichifor Crainic, Emil Cioran sau Constantin Noica. Aceștia din urmă nu au apărut din rândurile Gărzii de Fier, ci la începutul anilor 1930 au descoperit în mișcarea legionară promisiunea atrăgătoare a unei “revoluții naționale”. Erau anii când speranțele și perspectivele României Mari, atât de strălucitoare imediat după primul război mondial, păreau că dispar. Deziluzionați de faptul că ”restaurarea” pe tron a lui Carol al II-lea în 1930 nu a reușit să rezolve nenorocirile țării, așa-numita “tânără generație” de filosofi și învățați s-a îndreptat spre mișcarea legionară în căutarea ”reînvierii” naționale⁹¹. Ziarele politice de dreapta, jurnalele literare și librăriile erau pline cu scrierile lor. Căutarea lor pentru înnoire filosofică, spirituală și politică i-a apucat spre doctrinele fasciste, în timp ce concentrarea lor spre etnic, naționalist, ortodoxism românesc i-a condus către mișcarea legionară. Primul care s-a alăturat acesteia a fost Nae Ionescu, apoi au urmat și ceilalți⁹².

Oricare ar fi fost atitudinile lor față de evrei înainte de afilierea la Garda de Fier, acești gânditori au adoptat limbajul antisemit radical și au încorporat orientarea antisemită a Gărzii de Fier în contextul intelectual pe care ei îl numeau ”românism”⁹³. Nae Ionescu a luat conducerea excluzându-i pe evrei în mod irevocabil din societatea creștină românească:

⁹⁰ Nicolae Roșu, *Orientări în Veac* (București, Editura Cugetarea, 1937) și *Dialectica Naționalismului* (București, Editura Cultura Națională, 1935); precum și Vasile Marin, *Crez de generație* (București, Editura Bucovina, 1937).

⁹¹ Despre fermentul intelectual al Dreptei în anii 1930, vezi Ornea, op.cit., și Volovici, op.cit. Despre “tânără generație” în special, vezi Ornea, pp. 146-220 și Volovici, pp. 70-94. Despre rolul politic al lui Iorga la începutul anilor 1930, vezi lucrarea sa *Doi ani de restaurație – Ce a fost, ce am vrut, ce am putut* (Vălenii de Munte, Tiparul Datina Românească, 1932). În ochii “tinerei generații”, Iorga rezuma valorile “vechiului regim”. El fusese tutorele regelui Carol în adolescența monarhului, iar Legiunea îl considera pe Carol un dușman. Iorga a servit ca prim-ministru în așa-numitul “guvern de specialiști” de la jumătatea anului 1931 până la jumătatea anului următor, care a declarat Garda de Fier ilegală. El a servit de asemenea în Consiliul de Coroană din timpul dictaturii regale din 1938, din nou o perioadă când Garda de Fier fusese scoasă în afara legii.

⁹² Nae Ionescu a folosit această expresie și și-a dat convertirea la Legiune în primăvara lui 1933, cu puțin înainte de a fi interzisă de către guvernul Partidului Național Liberal al lui Ion G. Duca; vezi introducerea la Vasile Marin, *Crez de generație*, op.cit. Pentru profesiunile de credință ale celorlalți, vezi, de exemplu, Mircea Eliade, “De ce cred în biruința mișcării legionare”, *Buna Vestire*, 17 decembrie 1937; Emil Cioran, *Schimbară la față a României* (București, 1937); N.Crainic, *Ortodoxie și etnocrație* (București, 1937); C.Noica, “Între parazitul din afară și parazitul dinăuntru”, *Vremea*, 30 ianuarie, 1938.

⁹³ Despre “Românism” și contribuția fiecăruia la acesta, vezi Volovici, op.cit., pp. 75-94.

Creștinii și evreii, două corpuri străine unul altuia, care nu pot fuziona într-o sinteză decât...prin dispariția unuia dintre ele⁹⁴.

Cioran reia același sentiment de separare inevitabilă:

Evreul nu este semenul nostru, deaproapele nostru și oricâtă intimitate ne-am lăsa cu el, o prăpastie ne separă, vrem sau nu vrem. Este ca și cum ei ar descinde dintr-o altă specie de maimuțe decât noi și ar fi fost condamnați inițial la o tragedie sterilă, la speranțe veșnic înșelate. Omenеște nu ne putem apropia de el, fiindcă evreul este întâi evreu și apoi om.

...Noi românii nu ne putem salva decât prin altă formă politică. Evreii s-au opus cu toate mijloacele de care dispune imperialismul lor subteran, cinismul și experiența lor seculară. Trebuie să ne între tuturor în cap o dată și pentru totdeauna: evreii n-au nici un interes să trăiască într-o Românie consolidată și conștientă⁹⁵.

Noica era de aceeași părere:

Dar regretăm că le este interzis să vadă și să înțeleagă tot ce e bun, tot ce e purtător de adevăr în Legionarism. Regretăm suferința lor de a nu participa cu nimic, nici măcar cu o nădejde, nici măcar cu o iluzie, la ziua românească de mâine⁹⁶.

În 1936, Mircea Eliade se întorcea la limbajul de la jumătatea secolului al XIX-lea pentru a descrie invazia evreiască a țării și a trage la răspundere clasa politică românească pentru că a permis ca România să fie năpădită de evrei:

De la război încoace, evreii au cotropit satele Maramureșului și ale Bucovinei, și au obținut majoritate absolută în toate orașele

⁹⁴ Nae Ionescu, "Prefața" la Mihail Sebastian, *De două mii de ani* (București, Editura Națională-Ciornei, 1934), p.xxviii.

⁹⁵ Cioran, op.cit., pp.130-133. (Traducere din engleză, citat în Volovici, op.cit., pp.108, 119-120).

⁹⁶ Noica, "Între parazitul din afară...", loc.cit.

Basarabiei...Iar dacă le spui [conducătorilor politici] că pe Bucegi nu mai auzi românește, că în Maramureș, Bucovina și Basarabia se vorbește idiș, că pier satele românești, că se schimbă fața orașelor - ei te socotesc în slujba nemților, sau te asigură că au făcut legi de protecția muncii naționale⁹⁷.

În declarația sa publică de sprijinire a Gărzii de Fier un an mai târziu, el spunea din nou, răspicat, că relația dintre români și evrei era, de fapt, o luptă cu moartea:

Poate neamul românesc să-și sfârșească viața în cea mai tristă descompunere pe care ar cunoaște-o istoria, surpat de mizerie și sifilis, cotropit de evrei și sfârtecat de străini, demoralizat, trădat, vândut pentru câteva sute de milioane de lei?⁹⁸

Desigur că antisemitismul Gărzii de Fier nu se limita la considerații abstracte despre natura evreilor, românii și (non-)relațiile dintre el. Scriitorii legionari au produs scrieri menite a incita la pogromuri și crime, și au schițat propuneri practice de ucidere în masă. În 1938, Alexandru Răzmeriță, preot român ortodox, a descris un plan de eliminare totală din orașe și deportarea lor în lagăre de muncă forțată la țară. Încercarea de a fugi din lagăre urmă să fie pedepsită cu executarea⁹⁹. Traian Herseni a dezvoltat o teorie rasială legionară care combina “doctrina inegalității”cu ”doctrina îmbunătățirii raselor umane”. Îndemnând la purificare rasială a poporului român, “o chestiune de viață și de moarte”, Herseni susținea un program de eugenie și completa separare a raselor inferioare de grupul etnic¹⁰⁰.

Slăbită de dizolvarea partidelor politice realizată de Carol în februarie 1938 și de decimarea după uciderea lui Codreanu și asasinarea primului-minstru Armand Călinescu în represaliile din noiembrie 1938 și respectiv septembrie 1939, Garda de Fier a avut pentru prima oară ocazia să implementeze în mod practic ideologia sa antisemită, din interiorul guvernului, în ultimele zile ale dictaturii regale.

⁹⁷ M.Eliade, “Piloții orbi”, *Vremea*, 19 septembrie, 1936.

⁹⁸ Eliade, “De ce cred...”, loc.cit.

⁹⁹ Alexandru Răzmeriță, *Cum să ne apărăm de evrei – Un plan de eliminare totală* (Turnu Severin, Tipografia Minerva, 1938), pp.65-69.

¹⁰⁰ Traian Herseni, “Mitul sângelui”, *Cuvîntul*, 23 noiembrie 1940; și “Rasa și destinul național”, *Cuvîntul*, 16 ianuarie 1941.

Dictatura regală și evreii

La 13 februarie 1938, patriarhul Miron Cristea, primul ministru al dictaturii regale, a declarat o poziție care nu putea fi încurajatoare pentru evrei. El stabilea următoarele scopuri:

...Repararea nedreptăților istorice pe toate tărâmurile față de elementul românesc dominant, fără acte de nedreptate față de vechile minorități conlocuitoare răsfirate de veacuri în granițele României de astăzi, printre românii de baștină.

Reexaminarea încetățenirilor de după război și anularea tuturor celor făcute în mod fraudulos și în paguba intereselor vitale ale românilor... Această reexaminare...va îngădui o viață economică mai largă a elementului românesc. Organizarea plecării din țară a elementelor străine care – de curând așezate în țară – vatămă și slăbesc caracterul nostru etnic românesc. România va coopera...cu alte state care au prisos de populație evreiască, ajutând-o să-și găsească patria...¹⁰¹

Noua constituție promulgată de regele Carol o săptămână mai târziu promitea drepturi egale tuturor cetățenilor români, indiferent de originea lor etnică sau religioasă (paragraful 5), dar îndemna la “preferința pentru națiunea majoritară”; permitea legilor să poată diferenția limitele acestor drepturi (paragrafele 12 și 22 privind educația și libertatea presei); restricționa serviciul civil și militar la românii care aparțineau “păturilor majoritare ale societății” (paragraful 62); și efectiv îi împiedica pe evrei să intre în parlament, cu excepția șefului rabin. Dispoziții referitoare la acordarea cetățeniei persoanelor care nu erau “etnici români” se regăseau și în articolul 11 al constituției din 1877 și cereau o lege specială pentru fiecare caz în parte.

Acest set de afirmații și prevederi ambigue și contradictorii au prefigurat incoerența și nesiguranța care vor caracteriza situația evreilor pe întreaga durată a dictaturii regale, în afară de ultimele luni. În această privință, ca și în altele, Carol și miniștrii săi au încercat să păstreze un echilibru între direcția politică care ar fi satisfăcut regimul nazist în Germania și direcția politică ce i-ar fi permis României să-și păstreze un oarecare grad de credibilitate,

¹⁰¹ Lya Benjamin, ed., *Evreii din România între anii 1940-1944, vol. II – Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri* (București, Editura Hasefer, 1996), p. 31.

precum și înțelegerile de securitate cu Franța și Marea Britanie. În plan intern Carol era dur cu Garda de Fier și rezista în mod diplomatic în fața naziștilor. O poziție mai agresivă față de evrei i-ar fi oferit poate mai mult spațiu de manevră cu germanii, dar Carol știa, după recente proteste de la Paris și Londra provocate de politica lui Goga, că o nouă politică antisemită clar definită ar fi provocat reacții pe care vroia să le evite.

În consecință, nici o nouă legislație antisemită nu a apărut pentru mai bine de doi ani în ”noul regim”. Dar dictatura regală a continuat să aplice “revizuirea cetățeniei” solicitată de Decretul-lege 169 promovat de guvernul PNC, care a rămas în vigoare. Acesta a avut ca rezultat pierderea cetățeniei de către 225.222 de evrei români. În multe cazuri, cetățenia a fost pierdută nu pentru că procedurile stipulate nu fuseseră urmate când s-a acordat cetățenia, ci pur și simplu deoarece documentele avute atunci la dispoziție fuseseră pierdute sau rătăcite sau pentru că unele familii nu au avut resursele financiare pentru a aduna probele necesare. Legea a fost aplicată de către autoritățile locale care au fost mai indulgente cu petiționarii în unele regiuni, și mai severe în altele, creând astfel multă neliniște și nesiguranță în decursul procesului. Evreii puteau fi dați afară din posturi într-o regiune administrativă, în timp ce în altă regiune evreilor care își pierduseră slujbele sau ale căror magazine fuseseră închise în timpul guvernării PNC li s-a permis să se întoarcă la muncă. Totuși, un mare număr de evrei n-au mai putut să-și câștige traiul când și-au pierdut cetățenia și de multe ori autoritățile, atât la nivel național cât și local, sugerau că evreii ar face mai bine să emigreze “voluntar”¹⁰².

Cu toate că până în august 1940 nu au fost promulgate noi legi explicit antisemite, o serie de hotărâri și norme administrative au impus o mai mare separare și dificultăți materiale pentru evrei. Teoretic ei nu erau excluși din Frontul Renașterii Naționale, singurul “partid” căruia i se permitea să funcționeze în de curând declarata dictatură regală, dar practic evreii nu erau admiși în rândurile acestui partid. Răspunsurile la cererile lor erau amânate, pentru că era lipsit de sens să primești evrei a căror cetățenie începuse să fie revizuită, și pentru a nu tensiona inutil relațiile cu Germania în privința problemei evreiești.

Când Frontul Renașterii Naționale s-a transformat în Partidul Națiunii, în iunie 1940, situația a devenit mai clară. Membrii Gărzii de Fier abia eliberați din închisoare puteau fi admiși în noul partid; evreii nu. În septembrie 1938 Ministerul Afacerilor Externe a ordonat ca toți evreii care își pierduseră cetățenia să fie înregistrați ca străini. Din nou, aplicarea ordinului a fost inconsecventă; umilirea însă, nu. În Bucovina, trimisul regal Gheorghe Alexianu, care mai târziu, în regimul Antonescu, va fi guvernatorul Transnistriei, a ordonat

¹⁰² Vezi, spre exemplu, remarca de la radio a ministrului de Externe Grigore Gafencu din 1 februarie 1939, citată în Ancel, *Contribuții...*, op.cit., p.104.

evreilor care își pierduseră cetățenia să se înregistreze și a sugerat că s-ar cuveni ca aceștia să-și vândă proprietățile și afacerile în decurs de 14 zile. De asemenea, el a interzis vorbitul limbii idiș în public, ceea ce a creat dificultăți evreilor din regiune în păstrarea profesiunilor, a afacerile sau pur și simplu pentru a trăi normal.

Măsuri administrative suplimentare au întărit eliminarea treptată la care erau supuși evreii. Celor care primiseră diplome universitare sau profesionale în străinătate li s-a cerut recertificarea acelor diplome pentru a li se permite să predea sau să-și practice profesiunea. Cei ce solicitau un loc de muncă trebuiau să atașeze cererii respective documente referitoare la originea lor etnică, încurajând astfel evaluatorii să includă originea etnică în procesul de luare a deciziei. Întrucât mulți evrei fuseseră obligați să studieze în străinătate pentru a evita să devină victime ale violenței de grup a Gărzii de Fier și a LANC în universitățile și școlile profesionale românești, această măsură a fost cu precădere nocivă și umilitoare pentru evrei. S-a restricționat participarea evreilor în viața bancară, contabilitate, farmacii, edituri, și în alte domenii de activitate profesională.¹⁰³

Guvernul României a continuat să spera că evreii vor părăsi țara „voluntar” pe măsură ce condițiile lor de viață se deteriorau. Guvernul a încercat, prin canale diplomatice, să încurajeze o conlucrare pentru emigrarea în masă a evreilor din România, Polonia și alte țări europene¹⁰⁴. Pe măsură ce trecea timpul, totuși, din ce în ce mai puțini evrei români aveau relațiile în străinătate și resursele necesare pentru a emigra. Mai mult, Conferința de la Evian din iulie 1938 a demonstrat cât de puține țări erau pregătite să primească fie și un număr mic de evrei..

Violența antisemită în timpul primilor doi ani de dictatură regală a fost limitată. Garda de Fier fusese dizolvată la începutul noului regim, ca și Lăncierii PNC-ului. Ministrul de Interne și ulterior primul ministru Armand Călinescu a fost în primul rând interesat să împiedice ca violența legionară să perturbe situația politică deja dificilă din țară. După ce Călinescu însuși a căzut victimă asasinilor legionari în septembrie 1939, reprimările și arestările făcute de guvern au strâns un număr și mai mare de membri ai Gărzii de Fier de pe străzi. Alții și-au găsit refugiu în Germania nazistă.

Această situație ambiguă dar „supraviețuibilă” pentru evrei s-a schimbat dramatic după înfrângerea Franței de către Germania la începutul lunii iunie 1940 și după ultimatumul sovietic adresat României pentru cedarea Basarabiei și Bucovinei de nord la sfârșitul aceleiași luni. Cum numai Germania îi rămăsese ca posibil scut împotriva altor revendicări teritoriale

¹⁰³ Despre această perioadă, vezi *ibid.*, pp. 111-120.

¹⁰⁴ Vezi Benjamin, *Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri*, op cit., pp. 36-37.

din partea vecinilor României, regele Carol a trebuit să acționeze cu rapiditate. Regele i-a solicitat lui Ion Gigurtu să fie prim-ministru și să-l ajute să transforme statul autoritar unipartidic pe care regele îl instaurase cu doi ani în urmă, într-o dictatură de tip fascist care să fie acceptată de Germania nazistă. Gigurtu era un om de afaceri cu puternice relații în Germania. El funcționase ca ministru al Industriei și Comerțului în guvernul PNC și era ministru al Lucrărilor publice și Comunicațiilor în guvernul condus de Gheorghe Tătărescu, activ în iunie 1940. Regele a abolit Frontul Renașterii Naționale și a format în locul acestuia Partidul Națiunii, totalitarist și cu acces restrictiv. El a numit în posturi ministeriale, pe lângă un grup de foști oficiali ai Partidului Național Creștin, și trei lideri ai Gărzii de Fier recent întorși din refugiul din Germania. Nichifor Crainic a devenit ministrul Propagandei Naționale.

Imediat după pierderea Basarabiei și a nordului Bucovinei în favoarea Uniunii Sovietice, incidente majore antisemite au zdruncinat relativa siguranță fizică de care s-au bucurat evreii români în cea mai mare parte a dictaturii regale. Unități militare românești au atacat evreii din sudul Bucovinei, după ce au fost răspândite zvonuri că evreii au umilit trupele române care se retrăgeau din teritoriile cedate. Atacuri de mare amploare ale unităților militare și ale populației civile asupra evreilor au avut loc de asemenea la Dorohoi și Galați¹⁰⁵.

Ca parte a freneticului său efort de a reconstrui poziția diplomatică a României, guvernul Gigurtu a lăsat imediat conducerea nazistă de la Berlin să înțeleagă faptul că intenționează să schimbe politica României față de evrei, și să o aducă mai aproape de modelul german. În timpul unei vizite făcută la Berlin spre sfârșitul lunii iulie, Gigurtu l-a asigurat atât pe ministrul german de Externe, von Ribbentrop, cât și pe Hitler însuși că România speră să-și rezolve problema evreiască într-un mod “definitiv”, în contextul îndrumării germane pentru o “soluție totală” în întreaga Europă. Gigurtu i-a spus lui Hitler că “el este hotărât să meargă înainte pas cu pas în procesul de eliminare a evreilor”¹⁰⁶. La întoarcerea acasă a delegației, ministrul de Externe Mihail Manoilescu, care-l însoțise pe Gigurtu la Berlin, a declarat:

...[R]omânii nu pot ajunge să se simtă așa cum ar dori, stăpâni
la ei acasă, decât dacă se rezolvă prin măsuri categorice și hotărâtoare

¹⁰⁵ Despre violența antisemită a acestei perioade, vezi Ioanid, *The Holocaust in Romania*, op.cit., pp. 38-43; și Ancel, *Contribuții...*, op.cit., pp. 199-227.

¹⁰⁶ DGFP, seria D, vol.X, doc. 233, Însemnările conversației dintre Gigurtu și ministrul german de Externe, von Ribbentrop, 26 iulie 1940; și doc. 234, Însemnările conversației dintre Gigurtu și Hitler, 26 iulie 1940.

problema elementului evreiesc la noi. În acest sens suntem hotărâți să venim cu măsuri serioase și bine studiate, care vor fi aplicate....Pe această cale ne vom apropia mai mult ca niciodată în cursul istoriei noastre de lozinca veche a naționalismului românesc: România a românilor și numai a românilor¹⁰⁷.

Guvernul Gigurtu a început să aibă în vedere noi acțiuni concrete împotriva evreilor imediat ce a venit la putere¹⁰⁸. Prin decretul-lege din 9 august 1940 s-a stabilit definiția evreului bazată pe rit și sânge, fiecare criteriu fiind suficient pentru a identifica un individ drept evreu. Decretul-lege 2650 a modificat dramatic statutul juridic al evreilor, acordându-se foarte puțină importanță faptului că erau sau nu cetățeni români. Evreii puteau fi “cetățeni români” dar nu puteau dobândi statutul de “români de sânge”, distincție care a constituit baza unui regim de vastă discriminare legală. Evreii au fost împărțiți în trei categorii în vederea unor viitoare reglementări ale statutului lor, dar toate aceste trei categorii erau supuse unor restricții majore în activitatea politică, civică, economică și culturală.

Evreii au fost excluși din departamentele guvernamentale, din funcții publice, din numeroase profesii, din comitetele de conducere ale unor întreprinderi publice sau private, și au pierdut dreptul de a deține proprietăți în mediul rural sau de a desfășura activități în aceste zone. Ei au mai fost supuși unor numeroase restricții care au pus în pericol posibilitatea lor de a-și câștiga existența. Evreii nu mai puteau purta nume românești și, după infamantul model german al legilor de la Nüremberg, convertirea la creștinism oferea prea puțină protecție față de măsurile discriminatorii care îi vizau pe evrei. Acest decret-lege cerea adoptarea unor regulamente speciale privind educația pentru evrei, de la școala primară până la cea profesională și studiile universitare¹⁰⁹. Un decret special interzicea căsătoriile mixte între evrei și “românii de sânge”.

În puținul răstimp care a trecut de la pierderea Basarabiei și a Bucovinei de nord – începutul sfârșitului pentru România Mare – și până la inaugurarea statului național legionar condus de Ion Antonescu și de conducătorul Gărzii de Fier, Horia Sima, siguranța fizică și economică a evreilor români s-a deteriorat rapid. Ziua în care ei vor suferi pentru întreaga furie acumulată a unui secol de antisemitism românesc era aproape.

¹⁰⁷ Citat în Benjamin, *Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri*, op.cit., p.53.

¹⁰⁸ Vezi comunicatul guvernului privind “amplele discuții” asupra principalelor elemente referitoare la “soluționarea problemei evreiești”, în ibid., p. 49.

¹⁰⁹ Pentru dispozițiile extinse ale Decretului-lege Privitor la Starea Juridică a Locuitorilor Evrei din România, vezi referatul prezentat de ministrul Justiției Ion Gruia, și textul Decretului-lege 2650, în Benjamin, *Legislația Antievreiască*, op.cit., pp. 37-50.

Concluzii:

Din perspectiva istorică nu ne poate surprinde faptul că în anii 1930 și 1940 o mare parte din populația românească a acceptat antisemitismul Ligii Apărării Național Creștine, al Partidului Național Creștin, și al Gărzii de Fier, iar apoi fie a participat, fie a permis asasinatelor comise de regimul Antonescu împotriva evreilor. Nu ar trebui să ne surprindă că un intelectual de marcă precum Mircea Eliade, care și-a câștigat recunoașterea internațională pentru studiul său spiritual al religiilor orientale, a avut rădăcini de extremă dreaptă în România Mare. Nici că lui Viorel Trifa, după ce a devenit arhiepiscopul ortodox român în Statele Unite, i s-a ridicat cetățenia americană în anii 1970 datorită rolului său conducător în rebeliunea legionară și în pogromul antisemit din București din ianuarie 1941. Nici că în 2003, în Franța, a fost imposibil să se celebreze remarcabila personalitate științifică a românului N.C. Paulescu, întrucât el produsese lucrări flagrant antisemite în România, în anii 1920. Nici că un partid politic perfect xenofob și antisemit a pretins puterea politică – și chiar președinția țării – în România post-comunistă.

Rădăcinile politice și intelectuale ale acestor realități tragice se întind până la începuturile României moderne. Pentru mai mult de o sută de ani, mulți dintre cei mai respectați lideri politici și culturali ai țării au îmbrățișat antisemitismul și l-au introdus constant și perseverent într-un amestec bogat de acțiune și inspirație care a ajuns să reprezinte cultura politică și viața intelectuală în România modernă. În timpul perioadei comuniste nu s-a putut face dificila analiză critică asupra personalităților reprezentative pentru conștiința națională românească ce au făcut din antisemitism o trăsătură marcantă a societății românești. Rămâne încă o sarcină importantă efortul de a înțelege pe deplin moștenirea lăsată de aceste personalități.

Înțelegerea rădăcinilor profunde ale antisemitismului în viața politică și culturală a României ne va ajuta să ne confruntăm cu dovezile faprice care apar referitoare la rolul României în Holocaust din sutele de mii de documente despre România în perioada Holocaustului care pot fi acum cercetate. Holocaustul nu a apărut în România ca un meteorit venit din spațiu. Și nu a sosit nici din Germania nazistă. Apariția fascismului și nazismului în Europa occidentală a încurajat probabil românii cu vederi radical antisemite și poate că le-a mărit șansele de a juca vreodată vreun rol în guvern. Dar antisemitismul lor personal nu a fost modificat în mod dramatic de aceste evenimente. Ascensiunea lui Hitler nu a schimbat

substanțial ideologia antisemită românească, dar ea a deschis calea unei posibile aplicări a programelor antisemite ce fuseseră discutate de principiu timp de decenii. Antisemitismul PNC-ului și al Gărzii de Fier, regimul genocidal și lunga istorie a negării Holocaustului în România de după al doilea război mondial, toate acestea se bazează clar pe fundațiile unui secol de antisemitism propovăduit la cele mai înalte nivele ale vieții politice și intelectuale românești. Separarea, exproprierea, deportarea și uciderea evreilor nu erau teme noi în anii 1930 și 1940. Holocaustul a avut rădăcini românești profunde și el trebuie tratat ca parte integrantă a istoriei politice și culturale a României.